

46
Foll: 20.423
20.423
PROPOSITIONES

EX UNIVERSA PHILOSOPHIA

QUAS

ASSEREBAT, VINDICABATQUE

D. ZEPHYRINUS PELLIZER

in Collegio Seminarioque Academiae Orcelensis
Togatus Philosophiae Auditor

PRAESIDE

D. MARIANO PEREA

Presbyt. Sac. Theol. Dr. & in eodem Coll. Sem.
Philos. Antecessore.

IN TEMPLO SS. VV. IUSTAE, ET RUFFINAE.

Die

mensis

anni M.DCC.LXXII.

Valentiae: In Typographia Benedicti Monfort, ann. 1772.

THE OFFICE OF THE

SECRETARY OF THE

STATE OF

MISSISSIPPI

IN SENATE

January 15, 1901

REPORT

OF THE

COMMISSIONERS OF THE

LAND OFFICE

FOR THE YEAR

ENDING DECEMBER

THIRTY, 1900

AND

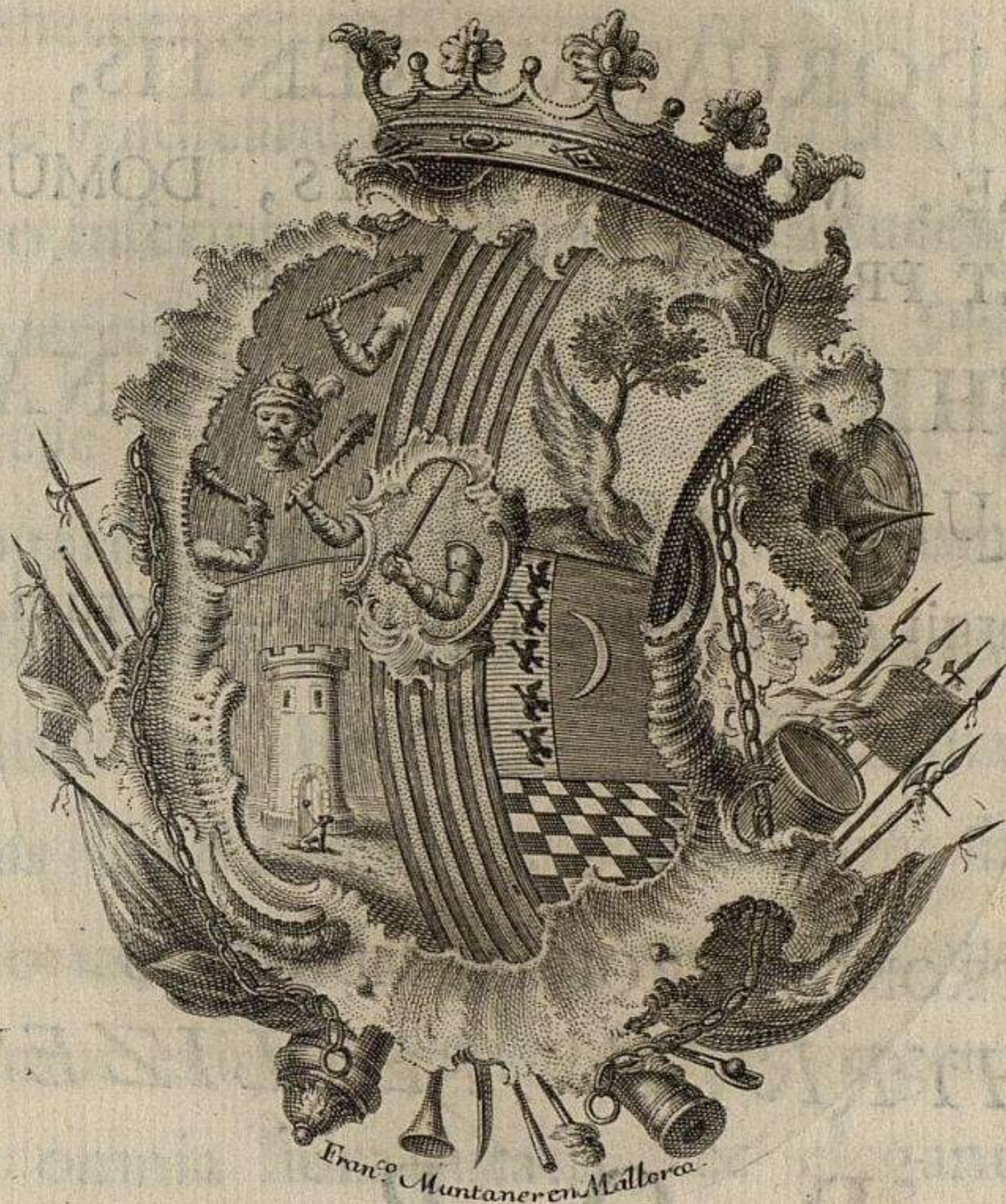
THE

LANDS BELONGING TO

THE STATE

OF MISSISSIPPI

AS OF

PERILLUSTRI,
ORNATISSIMOQUE VIRO
D. D. PETRO CARO,
MAZA DE LIZANA,
FONTES, CARRILLO DE ALBORNOZ,
CORNEL, ET LUNA DE ARAGON,
DO-

DOMINO, AC BARONI
OPPIDORUM MOXENTIS,
NOVELDAE, MOLARIS ARCIS, DOMUS,
ET PRAEDIORUM MAZAE:

MARCHIONI A ROMANA,
EQUITI MONTESIANO,
ac D. Georgii de Alfama, Tribuno Castrorum,
caet. caet. caet.

PATRONO PERQUAM MUNIFICO
ZEPHYRINUS PELLIZER
P. O. P.

NEc gratius quidquam, nec iucundius
mihi accidere poterat, Vir Perillustis, quàm
id,

id , quod a suscepto Philosophiae curriculo
vehementer optaveram , ut Theses publicè a
me vindicandas Nomini *TUO* Splendidissi-
mo inscriptas , dicatasque in lucem prodire,
patereris. Quem enim aptiùs Philosophiae
meae Auspicem conciliare , aut Patronum
rogare potuisse quam *TE*? Virum , cui ut
praeteream generis splendorem , avitam for-
titudinem belli , pacisque stemmata , qui-
bus *TIBI* summa a Maioribus ingenerata
gloria , singulari Dei munere concessas mi-
ramur eximias animi dotes , ingenium acre
in omnia humanitatis , & elegantiae studia
quàm devexum , iudicium subactissimum , mi-
rificam rerum cognitionem. Per Mathema-
ticas Artes , delicias tuas , cum incesseris ple-
no gradu , qui fieri poterit , ut non in peni-
tissima naturae vestigatione longè , latèque
progressus sis , Physicusque habearis numeris
omnibus absolutus? Suscepta insuper a *TE*

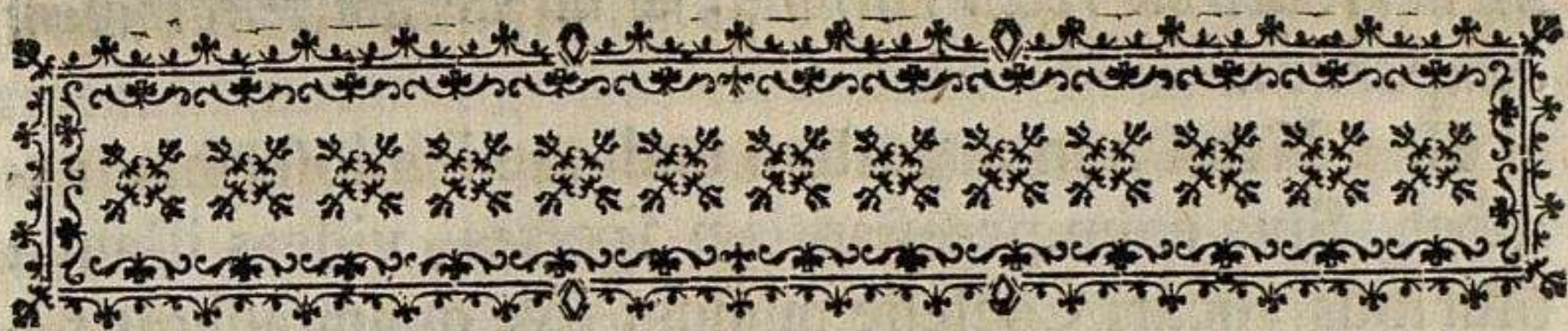
vitae disciplina , morum integritas , ardens
Religionis studium , perspecta in Regem fi-
des , in Patriam amor , in amplissimis ob-
eundis officiis diligentia, honesta existimatio-
nis , gloriae , dignitatisque tuendae cura , so-
licitudo in liberis iis artibus informandis, qui-
bus ad elegantiae , virtutisque Paternae glo-
riam adsurgant , alacritas in doctorum ho-
minum studiis propagandis , atque fovendis,
caeterarum tandem virtutum , queis ad invi-
diam fulges , concentus *TE* praestantioris
Ethices studiosum in primis exhibent , atque
cultorem. Quae generosi animi *TUI* ar-
gumenta ita sunt comperta omnibus , at-
que testata , ut ea mihi scribenti magis in-
terdum veniat in mentem vereri , ne pro-
pter ingenii mei tenuitatem imminuta, quàm
dubitare , an propter benevolentiae studium
amplificata esse videantur. Cum enim iam
pridem totus in aere tuo sim , quippe qui,
ut

ut taceam in domum meam collata iugiter beneficia, *TE* potissimum auctore, nobilissima Seminarii huius Toga donatus sim, qui iacens in carissimi Parentis moerore & luctu suavissimis *TUIS* litteris erectus sim, qui certissimis aliis benevolentiae *TUAE* argumentis postmodum recreatus sim, qui denique tantum *TIBI* debeam, quantum, ut cum Tullio loquar, hominem homini debere, vix fas est, ni oblatam fidei, & observantiae testandae adversum *TE* meae occasionem arriperem, nae iure mortalium omnium audirem ingratisimus. Ad haec maxima mihi sub *TUIS* auspiciis & gloria paritur, & gratia, quam amplio rem promereri discupio, ut cum *TIBI* haecenus obstrictissimus vixerim, vivam dehinc perquam obstrictior. Haec autem non eo consilio abs me commemorari putes, ut aures obtundam *TUAS*, petitioni semper intentas, nunquam laudi, sed ut audaciam de-

pre-

precer, patiarisque ad *TE* Positiones istas ad-
volare, ex quarum tenuitate nolis, obsecro,
spectare animum in *TE* meum, quem si *TIBI*
probari, cognovero, tum demum videbor
votorum meorum consecutus apicem, omnes-
que exeram ingenii nervulos, ut posthac am-
plissimis *TUIS* de me promeritis respondeam
officiosius. Interea Deum Immortalem vene-
ror, ut *TE*, *TUA*que fortunet, *TE*que Regi,
Patriae, Litteris, Familiae Splendidissimae,
mihi denique quàm diutissimè fervet incolu-
mem. E Collegio Seminarioque Orcelenfi
pridie Kalendas Iun. MDCCLXXII.

PRO-

PRODRROMUS

PHILOSOPHICUS.

I.

UI modò Philosophi, Sapientes olim, *Nomen, &*
 teste Tullio, nominabantur, idque *natura Phi*
 eorum nomen usque ad Pythagorae *losophiae.*
 manavit aetatem, qui primus om-
 nium Philosoph. scilicet Sapientiae

studiosus, modestiae causa vocari, censerique voluit. Facile constat inter omnes, non eos modo Philosophos a Graecis adpellatos, qui rerum naturam studiosè intuerentur (tametsi ea nota Philosophis semper fuit insignis) sed Poetas etiam, Sophistas, Rhetoras, Theologos, & Eruditos quosque. Apud gentes alias aliis fuere nominibus adpellati. Babilonii Chaldaeos, Persae Magos, Indi Brachmanes, & Gymnosophistas, Aegypti Prophetas, Arabes fortasse Zabios, Galli Druidas nominabant. Hispani vero Sapientes suos quo nomine donarint, conicere non sinunt nos deletae, ac funditùs dissipatae reliquiae linguae nostrorum Civium antiquissimae. Magnificam Sapientis effigiem expressit Aristoteles Metaph. Lib. I. Cap. II. Nos vero huic caeterisque, amplissimis licet definitionibus, quibus Plato, Isocrates, Tullius, aliique plures Philosophiae dignitatem complexi sunt, eam praeferendam putamus, qua dicitur: *Cognitio veri & bo-*

A

ni

ni derivata ex recta ratione, & ad veram felicitatem comparata.

*Dignitas,
& origo
Philosoph.*

II. Nihil non augustum undique Philosophia exhibet. Sive enim praestantiam spectes, videas illam a pluribus vocari Coeleste munus; sive quam afferat rebus humanis utilitatem, ab aliis intelligas, tantam iudicari, ut propterea dicatur inventum Deorum; si veram illius originem animo repetere, velis, disces, auctore Deo Dei donum ab initio rerum fuisse Philosophiam. Scilicet caepit haec non infans, sed adulta, quum Dei manu Adami animo insculpta fuit, atque unà cum humano genere ab eodem & Parente, & Magistro propagata. Unde non audiendi qui Graecos Philosophiae Institutores putant, neque ferendus Criticus ille Philosophiae Historicus Bruckerus, qui ius Philosophicae Civitatis ad normam, & leges Graecorum exigens praecipiti iudicio, omnem Philosophiam & Adamo, & antiquissimis Patriarchis, & Salomoni, & quod facinus Capitale est, Iesu-Christo Servatori nostro temerè, & inclementer eripuit.

*Iactura, &
instauratio
Philosoph.*

III. Praeclara haec ars una omnium fortunae ludibria, ac vicissitudines experta est. Initio florens, languens postmodum, tandem hominum inertia iacuit. Consecutis temporibus studio maximorum virorum, Graecis praesertim manum eidem porrigentibus, caput extulit, ab hisque in dies avidius exulta, ibidem radices egit, quo factum est, ut Graecia hortus Philosophiae effet feracissimus. Graecanicae Philosophiae ratio divisa est in partes tres, Fabulosam, Civilem, Artificiofam. Haec a locis Ionica, & Italica dicta, plures aluit familias, quae apud Historicos Philosophiae utramque paginam faciunt, sed quas brevitatis cupidi praetermittimus. Illius deinceps studium longè, latèque pervagatum, tum maximè effervescebat, quum

Deus

Deus ter Maximus, mortalium saluti reparandae, mortalem naturam dignatus est induere. Summus hic Ecclesiae Magister Apostolos diviniorem Philosophiam edocuit, qui a profana illa eò vehementiùs abhorruere, quò pleniora insanientis, verborum divitis, factorum inanis Philosophiae Scripta ab Scholis Ethnicorum profluere, eo tempore videbant. Ecclesia tamen II. Saeculo Viros in Philosophia versatos non sine laude, & commodo vidit, qui extorquentes arma ab hostium manibus, Philosophiam saecularem propter eloquii venustatem, & membrorum pulchritudinem de ancilla, atque captiva fecere Israelitidem.

IV. Verùm secunda haec fors non admodùm diuturna Philosophiae fuit. Saevissima ei postmodum inflicta plaga. Romani quippe Graeciae potiti, captis Athenis, velut arcem Philosophiae expugnare. Gothica barbaries in Europam irruens, barbaram fecit Philosophiam, quae necessariò iacuit eodem labefactata impetu, quo cecidit Romanorum Imperium. Tandem adeò caepit in peius ruere post VI. Ecclesiae Saeculum, ut nondum sit in Oriente recreata; in Occidente verò cum ad Saec. XII. iacuisset, ea tempestate e pulvere excitari caepit, quum fuit in Coetus Scholasticos vocata; sed ita ut recto non steterit talo, usque eo dum litterae fuere in Europa restitutae Saeculo sextodecimo. Veteres tum Philosophi fordibus purgati, novoque induti amictu, exedras occuparunt. Nulla etiam fuit Europae tam exculta natio, quae ex eo tempore non uteretur licentia, vel libertate philosophandi. Iacta fuere postmodum Empiricae Philosophiae femina, quae in latissimam messem tractim excrescunt. Novae insuper editae, illustrataeque hypotheses, itinera doctrinae causa susceptae, institutae Academiae, aucta critice maximum naturalis scientiae studio

dio decus, atque incrementum adtulere. Sed in hac fausta reparatione Philosophiae varios etiam casus, varia discrimina mirari licet nobis, potius quàm referre, imo dolere oborta incommoda, invec̄ta vitia. Namque ubi messis illa in horrea litteraria, idest in Academias purganda coniicitur, nedum avenas steriles, sed infelix etiam lolium tritico succrevisse comperimus, dum Philosophorum plerosque novitatis illucium, propria extollendi studium, atque effrenis opinandi licentia saepissimè transversos egit. Verum hac super re fortasse nimis.

De eligendo Systemate.

V. Age vero ostendamus id, quod instituti caput est, ac ratio postulat, quodnam scilicet philosophandi genus amplectendum putemus. Difficile admodum est, in tanta varietate ac inconstantia, quae hodiernas Scholas torquet, ea de re quidquam sine aliorum moribus pronunciare. Scilicet arripuit hic tumor aetatem nostram, ut iusto maiora omnia pervelimus, quo tacti Cachoetes Philosophi Noviores, alienas invaserunt sedes, id quod iure viri in scholastico pulvere exercitissimi conqueruntur. Nos suum cuique professioni modum dantes, ad laborabimus, ut Philosophia fines agnoscat suos. Nihil igitur aliorum iudicium, ac reprehensionem extimescentes, palam adserimus, Aristotelem Scholae Systema in plerisque retinendum, iis praesertim qui ad Theologicas Disciplinas appellant animum. Ast, inquires, quidnam rei systema dicimus? Doctrinam via, ac ratione conclusam, & cognitiones ad quaedam principia exactas.

VI. De Scriptis vero Aristotelis, quorum nonnulla invida vetustas nobis abstulit, oportet pauca prae-libari. Atque illa quidem iam dudum habet & laudatores eximios, & accusatores molestos. In vulgus ea prodiisse corrupta, lacerata, situ, & squalore confecta,

5

ſta, uno ore fremunt Critici tantum non omnes. Sed in historia eorum iudicium defideramus incorruptius. Fatemur vero cum Nunneſio, erudito iuxta ac diligenti Ariſtotelis Illuſtratore, & Vindice, illum ſingulari verborum proprietate adeo Philoſophiam dicendo obſcuraffe, ut facilius fit oraculi quam illius ſententiam divinare. Itaque amamus Ariſtotelem, non quem ſibi finxere otioſi Scholae homines aridum, pugnaciſſimum, eſchimo aſperioſum, perpetuoque de lana caprina differentem, ſed quem exponendis Chriſtianorum Oraculis inſervire coegit D. Thomas, quem Clariffimi Hiſpani auctores Saec. XVI. vere aureo, alii-que aetate noſtra exquisita doctrina ornarunt, locupletarunt. Verum non ita amamus, ut ab eo ne latum, quod aiunt, unguem, diſcedamus. Qua in re eos aeque peccare ſentimus, qui in Ariſtotelis doctrinam lymphati debacchantur, & qui eam velut ſacram anchoram Chriſtianae Religionis, ipſumque Ariſtotelem quaſi Deum quemdam Philoſophiae colunt. Denique plenam, uberrimam, eruditam philoſophandi rationem, qualis arridet Iunioribus emunctiſſimarum narium Philoſophis, amplectendam ducimus, ne poſthac ruſticos, & imperitos nos tertio quoque verbo crepent. Effrenem vero, atque infanientem in iis maxime, quae ad Religionem exſpectant, quaecumque libuerit opinandi licentiam, quam ab auctoritate Divina libertatem appellant, tanquam turpiſſimum philoſophicae libertatis abuſum, omnino reiicimus, atque execramur. Haec de Philoſophia in univerſum praefari libuit. Reliquum eſt ut vulgarem illam, & a Maioribus acceptam, Philoſophiae partitionem in Logicam, Phyſicam, Metaphyſicam, Ethicam, retinentes, prioris Theſes adgre- diamur.

LO-

LOGICA.

Notio Lo-
gicae.

VII. **P**Ars est Philosophiae valdè nobilis, quae per omnes sapientiae partes manat, & funditur. Eam Tullius dixit *Artem veri, & falsi disceptatricem, & iudicem*. Maximis praeconiis a Veteribus celebrata est, cuius Instaurator fertur Zeno Eleates, Expolitor Aristoteles, Cultores avidissimi Megarici, Stoici, Epicurei. Eandem novis luminibus ornarunt Recentiores. Finis Logicae, quo nullus esse potest neque utilior, neque magis humanae vitae necessarius, eò tendit, ut humanae mentis vitia, quoad eius fieri possit, caveantur. Officium Logici postulat, ut rem definiat, genera dispertiat, sequentia adiungat, perfecta concludat, vera, & falsa diiudicet, via, & ratione progrediatur. Partes Logicae notiores sunt, quàm ut nobis indigeant nomenclatoribus. Facultas haec, tametsi Rhetoricae finitima videatur, differt quidem materia, officio, fine, ac differendi modo.

Affectio-
nes Logi-
cae.

VIII. Iam vero Logicae affectiones, seu dotes at-
tractemus cursim qua in parte retractanda magnum de-
dere strepitum Scholastici rigidiores. Igitur Logica,
& ipsa docens, scientia, ac virtus mentis, non sapien-
tia, non prudentia, si restrictè loquimur, est. An quo-
que ars? En pugnam, si Scholasticis credis triobola-
ribus, Actiaca graviolem, sin aliis, putam logoma-
chiam, quam dirimere, conabimur, in certamine. Ea-
dem Theoretica, sive speculatrix est, practicis arti-
bus quadantenus similis. Illius utilitas in omni genere
eruditionis plane admiranda, quippe quae ad severio-
ra studia viam sternit, caeterasque disciplinas felici-
ter apiscendas. Eius cognitionem in principiis tetram,
aspernabilem, insuavemque, dehinc vero plus nimio

sua-

suavem, cum experimento didicimus, tum testimonio A. Gellii. Is, si quam olim Sebastianus Foxius, Peripateticus Nostras politissimus, horrificis portentis foedatam dolebat, Dialecticam agnovisset, non in principiis tantum atque insuavem, sed omni ex parte hispissimam, absinthioque amariorum appellasset.

IX. Ventum ad materiam Logicae, quam Schola *obiectum* nominat, dividitque in *materiale*, & *formale*, *remotum*, *proximum*, *caet.* Qui voces, ad artem logicam exactas, veram huius materiam arbitrantur, exiguum illi pretium nobis videntur statuere. Mentis conceptus ignobilior materia sunt, minusve praecipua. Primariam censemus res quaslibet cognitae, quae excipere natae sint formam artis. Hanc vero quamnam appellabimus? Exoritur hinc seges quaestionum lepidissimarum, de quibus velut de vita & capite ab Scholasticis dimicatum est. Nolumus his cartas maculare nostras. E suggestu in proclivi erit ostendere, quid Maioribus nostris circa ingeniosam illam fictionem enticuli rationis arriserit. Ad utiliora pergamus.

*Materia
Logicae.*

X. Cum Logica rationem tradat inveniendae, proponendaeque veritatis, & huic muneri facultate, actione, signo, seu voce praelucente sit opus; facile patet, doceri illam non posse, nisi ea omnia optime perspecta, cognitaque habeantur. Igitur facultas ad veritatem cognoscendam idonea mens est. Namque egregiis pollet operationibus, quibus genuinas rerum ideas sibi comparet, & praeiudicia evellat animo. Atque operationes illae tres tantum, non plures sunt, quae sane disputatio non otiosa est, sed utilissima, imo totius Logicae fundamentum. Intellectus quum primo rem simplici idea intuetur, percipere, cum ideas apte aiendo, aut negando coniungit, enunciare, seu iudicare, dum tertiam ex aliis colligit, ratiocinari, dicitur.

*Operatio-
nes mentis
a Logica
directae.*

tur. Neque tamen ideae omnes ad intellectum referuntur, sed quoties mens ideam sensilis obiecti absens contemplatur, id per imaginationem exequitur, qua facultate ideas varias componimus, discernimus, revocamus, retinemus. Unde ingenium, iudicium, reminiscentia, memoria, quorum discussio non est huius loci.

Apprehensio.

Idea, eiusq. divisiones.

XI. Ad singulas mentis actiones illustrandas accedimus. Ac prima quidem Perceptio, ab aliis Apprehensio dicta, simplex est mentis contemplatio, nihil aiens, nihilque negans. Duo continet notionem, & vocem. Notionem dicimus mentis actionem percipientis sive res corporeas, sive incorporeas, tum absentes, tum praesentes, aut internas, aut oblatas. Mens quidem humana nihil intelligit, nihil cogitat sine specie, aut simulacro, graeco vulgarique nomine *idea* dicto. Est autem haec obiecti cuiusvis imago, quam mens immediatè contemplatur, interdum etiam ideae nomine intelligitur quaevis de re qualibet cogitatio, aut intimus quidam animi sensus. Ideam ratione originis dividimus in adventitias tantum, & factitias. Illae a rebus externis per sensus adveniunt, istae vero mente formantur ex ideis iam comparatis. Duplex itaque cognitionum fons, sensus, & meditatio. Explosam hinc intellige putidam Platonis fabellam, qua humanos animos per Sydera sparsos a Deo aeternis, innatisque ideis donatos finxit, cui Ecclesia iure praefixit nigrum theta. Persuasum pariter habemus, innatas Cartesiorum ideas, quarum natura vel apud ipsos tam anceps est, & controversa, non nisi in intermundiis extare Platonis. Claras illas distinctasque ideas Dei, veritatis, Angelorum, animae, cogitationis, sapientiae, pulchritudinis, numeri, rei, substantiae, temporis, negationis, caet. quas passim effutiunt plerique recentiorum,

rum, nugae credimus, ac mera somnia. Nostrum erit exponere, quoniam pacto eorum ideas adquiramus. Minimè ferendum est proculsum a Malebranchio paradoxum, quo ideas mentis nostrae nihil aliud esse putat praeter Divinam essentiam, quae mentibus intimè affulgens, in se ipsa uti in speculo obiecta quaeque exhibeat, ac repraesentet.

XII. Idea, habita ratione suarum affectionum, alia clara est, alia obscura, alia distincta, alia confusa (quam divisionem non est cur reprehendat Facciolatus) alia adaequata, alia inadaequata. In his acquirendis, aestimandisque memoria, & contentio mentis primas partes habent, de quibus uberius infra. Rursum idea obiecti causa partitur in simplicem, complexam, universalem, particularem (hanc infinitam dicunt cultioris latinitatis studiosi) & singularem vel definitam. Huc pertinent acerrimae illae Universalium dimicationes, quarum utiliores tantum appingemus, ne nos levissimis haerentes, irrideat Canus ille, in his carpendis oculatissimus. Principiò Nominales impetimus, qui non nisi flatum votis universalem naturam adferebant, ea de causa olim a Realibus hostilem in modum oppugnati. Sunt igitur praeter voces, mentisque conceptus naturae universales, eisdem correspondentes. An in rebus ipsis? Minimè vero gentium, sed in mente solùm. Quid tum de universalibus illis substantiis, quas Plato a singularibus segregatas, aeternas, uti rerum sensibilibus exemplaria magno verborum ambitu conatus est adstruere? Nihil dubitamus eas cum Aristotele nugae canoras adpellare. Sed acrius cum Scholasticis rimemur originem naturae universalis. Fit illa abstractione, & praecisione mentis, quod non eveniet nisi pluribus individuis perniciosissima cogitatione lustratis. Naturae ita constitutae si intellectus, ut est

*Iudicium
de ideis u-
niversalibus.*

optimus fingendi artifex, unitatem quamdam affinere-
rit, emerget illa universalis, ut aiunt, Metaphysicè, si
adiecerit ordinem ad plura, Logicè. Pene nos fugerat
quaestio inter Scholasticas maximi fragoris. Universa-
lis natura in enunciatione non perit, facta tecta serva-
tur.

*An ideas
referenda
institutio
Porphyrii.*

*Idae Prae-
dicamentor-
um.*

Substantia.

XIII. Huc etiam revocamus praedicabilia, dig-
nam universalium sobolem, & praedicamenta, quae
ideae sunt cuiusdam rationis. Praedicabilia, de quibus
vetus extat Porphyrii Isagoge, ab Scholasticis in de-
liciis habita, quinque notiones sunt maximè commu-
nes, per quas, velut per notas quasdam, res quaelibet
de qualibet praedicatur. Sunt autem genus, species,
differentia, proprium, accidens, de quibus ad nau-
seam in palaestra. Praedicamenta, quibus nihil notius
in Scholis, disperfit Aristoteles in classes decem, com-
plexusque fuit carminibus illis, e trivio petitis: *Ar-
bor, Sex, Servos, caet.* Sed heic Aristotelem in ius
vocant Philosophi recentissimi, propterea quod prae-
dicamentorum numerum sine causa auxerit, & plagii
accusant, quod Archytae praedicamenta fecerit sua.
Iurene an iniuria? non audemus dicere. Nos famam se-
quimur, & Scholarum consuetudinem, rati hominis
esse, otio turpiter abutentis, illa curiosius perscrutari.
E diverticulo in viam, ubi prima obversatur substan-
tia, quae aliorum praedicamentum caput est. Huius
natura valdè implexa est, atque obscura, nam quae de
illa obtrudunt Cartesiani, fucos dicimus, & inanes um-
bras. Vel inter ipsos Scholasticos anxie controversi-
tur, quorum alii eam dicunt ens negans existentiam in
alio, alii vero fulcrum, ac basim accidentium. Utrin-
que parum aptè. Accuratiorem, quoad licet, substan-
tiae ideam exhibent, qui eo nomine intelligunt id quod
in rerum natura per se constat, vel apertius: *Ens cui*
de-

debetur esse per se, quae quidem definitio longè abest a praepostera illa, quam construxit Spinosa, impius homo, in qua fundamenta iecit horridi pantheismi.

XIV. Proximum est, ut de ideis adiunctorum agamus, quae substantiam ornant. Eorum princeps quantitas est. Haec substantiam extendit in partes, diffundit in loco, a quo substantiam aliam similiter affectam extrudit. Illius insuper mensura est. Verùm ex his effectibus sola partium extensio, quam dicunt *in ordine ad se*, genuinam nobis apperit quantitatis ideam. Reliquos ad illius attributa revocamus. Accedit huic qualitas, scilicet forma, ait Aristoteles, *qua quales esse dicimur*. Cimmeriae tenebrae. Clariorem aliam qualitatis notionem dabimus ex Schola. Quatuor numerantur ab Aristotele qualitatis species, habitus perfectus, & imperfectus; naturalis vis, & imbecillitas; affectio diuturna, & brevis; forma, & figura: Harum notiones ac vulgaria, quibus apud nostros audiunt, nomina prodemus. Plurima de qualitate intensa fervidè agitant Scholastici morosiores, quibus in conflictu modum statuemus. Ne quis vero heic desideret materiam pugnae, qua & exerceri ingenium possit, statuimus, binas, pluresve qualitates contrarias, summè per intensionem auctas, mutuam acerrimumque adeo bellum gerere, ut neque Dei potestate valeant unà esse, sive sociari. Reliqua praedicamenta persequi ex veteri Scholae ritu, ieiuna profectò res est, exsanguis, lectori, nobisque ipsis oppidò molesta, atque iniucunda. Unde quid relatio sit, quid actio, passio, ubi, quando, situs, habitus, quid postpredicamenta, itemque Scholasticam de eisdem doctrinam, roganti exhibebimus velut in nucleo.

XV. Ab ideis ad earum signa seu voces devenimus. Nihil eis ad societatem, ad quam finxit Deus ho-

Quantitas.

Qualitas.

Reliqua
Praedica-
menta.Signa idea-
rum voces.

minem, aptius. Institutae sunt ad cogitationum nostrarum copiam declarandam, & innumeris penè modis effingi possunt, ac moderari. Circa illarum originem nobis refutandi sunt Epicurei, qui aiebant, homines infantes natos necessitate quae cupiebant quaerendi, quosdam sonos edidisse, & Platonici qui docuere, primos homines a Deo accepisse vocabula, natura res significantia. Nobis persuasum est, voces esse signa arbitraria & rerum, ad quas significandas institutae sunt, & perceptionum, quae rebus ipsis respondent. Idem iudicium esto de scriptura. Non pauca heic tradunt Scholastici de divisione nominum, vel, ut ipsi appellant, *terminorum*, quae non putamus tanti, ut referri debeant. Inter vocum, seu terminorum proprietates cum utilitate, tum usu celebrior est suppositio, in qua enodanda omnes ingenii nervos exercuerunt auctores nostri, quorum tamen prolixas de his disputationes valde olim expavescebat Picus Mirandulanus. Nos vero quae illi de hoc argumento praecipunt argutissimè, dabimus velut per lancem saturam. Ad rectam instituendam cogitationem haud parùm confert perceptio terminorum, quae ut absoluta sit, non pauca cavere oportet. Sed in eo argumento illustrando acutè, ac diligenter, ut assolet, versatus est Antonius Goudinus Peripateticorum comptissimus, quoque nemo felicius manum ad scribendum appulit, sive doctrinam, sive ingenium, sive iudicium, sive methodum, sive orationem spectet, ut cum recentioribus certare possit. E diverticulo in semitam.

Recta perceptio vocum.

Laus Ant. Goudin.

Natura definitionis.

XVI. Perficitur maximè vocum perceptio definitione, divisione, abstractione, quibus instrumentis carere non potest, qui veritatis studio tenetur. Est autem definitio, quae quid sit id, de quo agitur, ostendit quàm brevissimè. Illa si nominis est, vel illius vim aperit,

rit,

rit, vel coercet, vel e fonte ducit; si vero rei, aut essentialis est, aut descriptiva. Prima per naturam, seu essentiam, altera interdum per causas, saepè per proprias affectiones, quandoque per communia attributa accuratam rei notionem exprimit. Suis circumscribitur legibus, quas in concione, si placet, audies. Divisio claritatis parens, memoriae dux, oratio est, quae rem in partes tribuit suas. Si vocis ambiguas detegit significationes, rectius appellatur distinctio. De divisionis legibus in pugna colloquemur. Abstractio imbecillitatis humanae mentis index, distincta cogitatio est vel rei in partes dissectae, vel partis in varios conceptus distributae. Sed de prima mentis operatione haecenus.

Notio divisionis, & abstractio- nis.

XVII. Iudicium, secunda humanae mentis operatio, ideas accuratè perceptas inter se comparat, sive aians, sive negans. Nascitur inde propositio, aut enunciatio, quae ratione materiae, quantitatis, qualitatis, formae multiplex esse potest. Haec ne pluribus persequar, facit ille Reipublicae Scholasticae tertius Cato Melchior Canus, qui dolet *enunciationes exponibiles, obligationes insolubiles*, aliave id genus monstra a viris doctis in Scholam illata. Non praetereundum tamen, inter enunciationum proprietates plaris habendam oppositionem, quae est duarum inter se pugnantium propositionum comparatio. Funditur haec per enunciationes contrarias, contradictorias, subcontrarias. Earum leges feremus. His vero alia multò spinosiora circa Equipollentias, Conversionem, similefque nugae veteres Dialectici pro saeculi genio pepere- runt, quorum in hac litterarum luce mirificus omnium contemptus. Progrediamur.

Iudicium.

Divisio enunciationis.

XVIII. Tertia mentis actio Ratiocinatio dicitur, *Ratiocina-* quo nomine *Rationem* intellexit Cicero, *quae ex re-*

bus

bus perceptis ad id, quod non percipiebatur, adducit. Peripateticis oratio est, quae quibusdam positis aliquid aliud concludit. Tribus constat ideis, quas verbis expressas, *Terminos adpellamus.* Argumentatio plerumque dicitur, eiusque formae sive species feruntur inductio, exemplum, enthymema, epicherema, forites, dilemma, syllogismus, ad quem unum, ut in optimam ratiocinandi formam, reliquae revocantur omnes. Eius tota vis est in quaestione solvenda, ut palam fiat, praedicatum subiecto convenire. Circa syllogismos notissimae sunt ab Scholasticis praescriptae regulae. Nihil eorum quae de syllogistica vi tradita sunt ab Scholasticis, pensi habent plerique Recentiorum. Sed in hos Scholae causam strenuè egit Leibnitius, Philosophus iudicii subactissimi. Non est otium & figuras, & modos syllogismorum persequi.

Loci Topici.

XIX. Ars syllogistica in subsidium adsumit Topicen, quae doctrinam continet inveniendae ideae cuiusdam mediae, convenientiam cum duplici alia ostendentis suam. Eruitur illa ex promptuariis quibusdam, sive locis, qui Topici dicuntur, nimirum: A causis, ab effectibus, a subiecto, ab adiunctis, a contrariis, a simili, a nomine, a definitione, a divisione, ab auctoritate. Neque hi omnes ex aequo ad Philosophiam pertinent, neque par illis pondus tribuendum.

DE COGNITIONE VERI.

I. **E**O tendunt operationes mentis, ut veritatem adsequamur, in quam impetu quodam naturae feruntur omnes. Ad eam tamen aegrè pervenimus, imò in errorem rapimur facillimè. Causae, fuga disciplinae; socordia in inquisitione veri; corpus malè compactum; & pessimè affectum; penuria, atque abusus
sub-

subfidiorum; memoriae exilitas; phantasiae impotentia; & praecipuè dum affectus animo moderantur; voluntatis perversa indoles; mentis ipsius angustia; ignorantia; oblivio; prava electio principiorum, quibus rectum instituat iudicium, caet. De singulis non erit iniucundum, sermonem instituere, ut inde liquidò appareat, immensi moliminis rem esse, vera a falsis distinguere, & quasi adhibito vanno, & tot quisquiliis, & fallaciarum glumis purgatissimam veritatem educere. Neque iccirco a vestigatione veri avocanda mens est, quasi vero nulla illius assequendi spes affulgeat. Moridicùs id tueri, Scepticorum insaniae, negare alterum Pedantarum arrogantiae est, a quibus longè recedendum. Est autem in mente nostra tessera, sive nota quaedam veritatis, quam *Criterion* Graeci nominavere. Hoc ergo criterium non in ipsa intelligentia, quae sit facultas quaedam animi, ut placuit Pythagoreis, non in sensibus, ut Epicurei existimant, constitutum est. Neque ideò sensibus fides funditus detrahenda, nam suapte natura fidi illi sunt veritatis vades, rationisque administri. Non ii tamen, quibus adscribi queant criteria veritatis. Cartesius duplex criterium adstruit, primum est, de rebus, vel certissimis, ac manifestis dubitare quo pacto arbitratur, mentem facillimè excurrere in penetralia veri. Ast dubitatio illa stulta, imprudens, lubrica est in errorem via; unde non prodesse, sed obesse plurimùm putanda est vestigationi veritatis. Cave, existimes, quamcumque nos dubitationem respuere. Commendamus prudentem improbamus temerariam. Aequè enim eos peccare, arbitramur, qui nimium dubitationi se tradunt, quàm qui nimis facile credunt, utriusque nimio aut erroris fugiendi desiderio, aut veritatis improbandae timore abrepti. Ne igitur utrinque ad scopulos illidaris, hos habeto Canones.

*Criterion
veritatis.*

De

De primis principiis per se notis, & rebus certa experientia, aut omnium hominum, omniumque temporum consensu probatis, aut evidentissimis ne imprudenter dubitato.

De veritate rerum, aut sententiarum quas doctissimi viri tradunt, ac probant, rudes, atque omnino imperiti ne litem moveto.

II. Alterum Cartesii criterium est: *Quidquid in idea clara, & distincta rei alicuius comprehenditur, verum est, ac de ea certò valet affirmari.* Non probamus, quod fallax sit, ansamque praebeat acerrimis Religionis hostibus. Quonam igitur nobis utendum est criterio? duplici, altero naturali, evidentia nimirum principiorum, artificioso altero, puta, regulis Logicis. Maneat ergo, certissimum quandoque nos de rebus iudicium ferre, falsòque existimasse Huetium, hominem caetera acutissimum, nos ab uno Deo cognitae veritatis posse certiores fieri.

De veritate probabili.

III. Superest, ut de veritate probabili dicamus. Nititur illa hypotesi, quae propositio est pro vera assumpta, proptereaquòd rei proprietates & effectus inde commodè pateant, & explicentur. At cum hypotesis non una sit, varia quoque illi superstruitur probabilitas. Nam alia est Hermeneutica, alia Historica, alia Moralis, alia Politica, Physica tandem alia. En Logicae partem, quam post Verulamium Recentiores sedulò excoluere. Haec principia erudit Artis Critices, quam cum Iohanne Clerico vix a Dialectica differre, censemus, quam qui contemnat, nae Glauchus hebetior est. Explicatis probabilitatis generibus, discrimen inter hypotesim, possibilitatem, fictionem, itemque genuinas opinionis coniecturae, praesumptionis, dubii, scrupuli ideas adperiemus. Fundamenta insuper probabilitatis cuiusvis, historicae praesertim da-

bi-

bimus, in qua axiomata de gradibus fidei humanae, leges de numero, & auctoritate testium, de narratione rerum antiquarum, & mirabilium, de modo, seu genere narrandi paucioribus, quoad fieri possit, expendemus.

IV. Quibus ita constitutis, e re nostra visum est, *Subsidia ad inveniendā veritatem.* subsidia commemorare, ad investigandam, proponendamque veritatem aptissima. Eiusmodi sunt Meditatio, Lectio, Disputatio. Meditationis nomine intelligimus cogitationes, ad leges quasdam iusto ordine ita institutas, ut novae semper veritates ex veritatibus cognitae emergant. Maximè ad id conferunt methodus, & attentio, de qua excitanda, itemque de fugiendis praecipiis auctoritatis, & praecipitantiæ non pauca admonebimus, cognitu dignissima. Veritatem quoque ex aliorum scriptis erui, quis neget? delirus. Quae ad illam cum fructu instituendam necessaria sint, non tacebimus. Illorum caput est interpretatio, quae eò collimat, ut sensum auctoris divinando adsequamur, quem ipse verbis non satis expressit. Ad id verò, ne facile labamur, regulis quibusdam nos duci, oportet, quae ad subiecta capita referuntur. De scribentis affectu, & fine; de propositionibus; de antecedentibus, & consequentibus, de locis parallelis; de diversis unius auctoris sententiis; non rarò pugnantibus; de absurdo vitando; de auctoris systemate; de interpretatione restrictiva, declarativa, extensiva; de aequitate, de sensu benigniori praefereendo; de interpretatione mystica. Uberem haec nobis suppeditabunt dicendi copiam. Leges tandem, quas circa ineundam disputationem, veritatemque in scriptis historicis perspicuè proponendam, tulerunt viri, qui ingenio, doctrina, assiduaque in his exercitatione plurimum valent, proferemus in medium. Atque his ad umbilicum perductum est sus-

C

cep-

ceptum a nobis argumentum Logicae, disciplinae pulcherrimae, quam neglectum fui per omnem vitam feverissimè vindicare, res ipsa docet, & magistra rerum experientia.

P H Y S I C A .

I. **U**T primùm optimae Logicae praeceptis imbuui caeperunt humanae mentes, Arsque Critica in illius subsidium vocata fuit, dici vix potest, quàm foecunda evaserit novorum repletorum inquisitio naturae. Hanc Physica erudit, pars quidem Philosophiae nobilissima, qua non aliam habere homines neque priorem, neque antiquiorem, cuius cognitione potiri, non solùm summa laus est, summumque ornamentum, sed & summa voluptas. Eam nos disputationi tradituri, notissimas illas controversias de simplicitate, praestantia, notis, & affectionibus Physiologiae, quibus Scholae ingenia praecludunt, silentio obvolvimus, ut confestim naturam, artis huius scopum, intueamur. Voce illa, satis quidem ambigua, intellexit Scholae Princeps Aristoteles *principium motionis, & quietis substantiae illius, quam constituat ipsa Natura*. Heic quàm sit obscurum istius Apollinis Oraculum, nemo non est conqueri solitus. Dabimus operam ut sua illi afferatur lux. Introspicendum est modò corpus physicum, quod cum plerisque dicimus, principio motus, & quietis contineri. Pespiciquam huius existentiam obscurare conatus est Pyrrhonianorum Hyperapistes Baelius, demonstrari posse, negat perfricta fronte Malebranchius. Verùm in refellendis infanis his Naturae consultis immorari, dispudet.

*Naturae
notio.*

*Corpus phy-
sicum, illius
que princi-
pia.*

Iam

II. Iam vero primis quibusdam principiis Physica constare corpora, apud Phylosophos omnes incomper-
to est, ipsaque rerum mutatio clamat. Ea prima cor-
porum principia dixere profani vetustatis Philosophi,
quae nec ex sese mutuo sint, neque ex aliis, sed ex ip-
sis omnia. Perbellè quidem, ni sub his verbis (quod
susplicari licet) aeternam materiam a Deo non creatam
inferant in naturam. Sed Recentiores aggrediamur.
Naturalia corpora, sive entia non illis Gassendistarum
atomis arcana quadam vi simul extensis, & partibus
destitutis, non terra, non aqua, non aere, non igne,
vel ad palatum etiam Honorati Fabri conditis, non
Chymicorum sale, sulphure, mercurio mirè revolutis,
non Cartesiana illa materia pro libidine in gyros acta,
non sphaerulis assiduo attritu formatis, non tamen de-
cidua scobe, velut primis partibus componuntur. New-
tono insuper cum particulis, Leibnitio cum monadi-
bus valere iussis, ea statuimus physici corporis prin-
cipia, quae nec sensibus, nec imaginatione, sed solo
intellectu deprehendi, valent. Ergo si fiat illud per
strictam ut aiunt mutationem, triplex postulat princi-
pium, materiam, privationem, formam; si vero per
conversionem, praeter materiam, exigit amissam for-
mam, novamque comparatam; perfectum tandem, at-
que absolutum copulatis materia, & forma continetur.
Inde liquidò constat, probari nobis materiam primam,
notis sigillatam peripateticis, quam non defuit qui in
notissimo Eliae Laeliae Crispidis Cenotaphio latere,
crediderit. Natura formae, a qua materia primariam
auspicatur speciem, valde tecta est, atque involuta.
Non satis eam perspectam habent Recentiores, qui vel
ipsam dicunt texturam, & harmoniam partium, vel
multiplicem motum, in primordiis rerum a Deo par-
ticulis impressum, vel accidentium congeriem. Hinc

*Materia
Aristotel.*

Forma Peripatetica.

rerum discrimen, ortum, interitum explicant parùm aptè. Longè his accommodatior est Peripateticorum opinio, qui formam, substantiam dicunt reapse a materia distinctam, sed dimidiatam, atque praecipuarum corporis perfectionum fontem, & radicem. Modò cum eruditis illis nobis futura res est, quibus illa doctrinam redolent non ex Lycaeo, sed ex Arabia, quorum si argumenta rimeris, dixeris bullatas nugas. Gravio-
ra nos in veterum scriptis momenta deprehendimus, quibus ostendamus, substantiales Scholae formas non nisi per invidiam uti Arabum figmenta traduci.

Productio formarum corporear.

III. Age vero illarum genesim in examen vocemus. Nihil nobis firmiter persuasum, quàm corporeas formas educi *de potentia* materiae, non vero creari. En Sphingis aenigma a quo expediri nequeunt, qui vel formas in materia latentes non tam denuò gigni, quàm in lucem extrahi, vel formarum semina, aut lineamenta in eiusdem visceribus occlusa, vel genericum formae gradum materiae inditum, specificum verò operantis virtute adiectum, arbitrati sunt. Nos verò educationis nomine intelligimus formam ita in materiae sinu, non extra, produci, ut & forma, & eiusdem effectio in illa recipiatur; quo fiet, divulsam a materia formam non posse, nativis saltem viribus conservari. Reliquas Scholae controversias *de materiae actu entitativo, metaphysico, distinctione, varietate, caet.* otiosis hominibus relinquamus, cum quibus evocare, dispudet, nescio quem e machina Deum, qui materiam reddat informem, vel cogat plures dissociatas formas sinu suo fovere.

IV. Naturale corpus, ita conflatum, numeris omnibus absolutum non est, ni sensibilibus ornetur affectionibus. Cogimur heic iterum manus cum Recentioribus conferere. Nam avitam retinentes doctrinam, eas

af-

affectiones propugnamus accidentia scholastica, quae scilicet a natura substantiae toto Coelo differant, ipsique adveniant. Cuius assertionis ea laus est, Christiano Philosopho apprimè expetenda; ut Sacratioribus Fidei arcanis, & Synodorum statutis consulat religiosius, indeque petere nobis liceat argumentum, perpetuò negotium faceffens adversariis. Communes corporum affectiones sigillatim investigemus, e quibus illa est facilè princeps motus. Hunc in universum definiit Stagirita. *Actus entis in potentia prout in potentia*, quibus tanta inest obscuritas, ut non fatis sint multi Daelii natatores, nequis praefocetur. Eam tamen Scholasticorum doctrina pro virili illustrabimus, nec praetermitteremus species sub illa comprehensas. His multò notior est localis motus, quem qui neget, protinus est ad agnatos, & gentiles ablegandus. Illum dicimus *migrationem de loco in locum*. Primordialis fons, & origo motus non est illa Epicurea vis, atomos fus deque miscens, ac perturbans, sed spiritualis substantia, quae & ipsa immota, dat cuncta moveri. Unde sapienter ab Aristotele dictum, & Angelico Doctore probatum, existimamus: *quidquid movetur, ab alio movetur*: qua in sententia ad comparandam notitiam summi Numinis exegit monumentum aere perennius. Praeter illam motus causam ignobiliore alias, etiam corporeas, reperire est, quas adsignabimus. Proiecta corpora non ab aere retro impellente, vel densiori, vel rarefacto, vel latius sese expandente, sed impulsu a motore intrinsecùs impacto, moventur.

V. Gravitationis originem explicaturi, occurrunt velut factò agmine Recentiores. Vortices materiae coelestis in medium profert Cartesius, magnetica effluvia Gassendus, fluidam substantiam a telluris centro fugere nitentem Leibnitius, pressionem fluidi aetheris

Ha-

Formae accidentales Aristotelicorum.

Qualitates Corporum.

Motus.

Origo motus.

*Affectio-
nes motus.*

Hamelius. Verùm his non feliciùs explicari putamus phoenomena gravitatis, quàm intraneo illo, corporibusque infito impulsu Peripateticorum, qui de genere accidentium habendus est. Suae infunt motui affectiones, nimirum quantitas, velocitas, determinatio, reflexio, refraction, continuatio, acceleratio, quibus illustrandis immane quantum infudaverint Recentiores! Nos vero nihil ereptum volumus Mathematicis. Iccirco singularum notionem, leges, causas, itemque motus globuli e tormento bellico excufsi, fagittae arcu emiffae, ventus impetu concitati, non contentiofa, fed placida, brevique oratione perfequemur. Sed & lepidiffimis aliis quaefiunculis rogantem oblectabimus. Adiungimus his motum elasticum, cuius principium vis illa est, qua corpus priftinum ftatum, fitumque repetit. Illa a partium rigiditate, duritie, flexilitate quadam adiecta, proficifcitur, augefcitque in aliis corporibus elaterio aeris, illorum poros pervadentis.

*Loci defi-
nitio.*

Vacuum.

VI. Alia corporum nota est, ut fint in loco. Aristoteleam loci definitionem nemo unus ignorat. Ergo thefim valde utilem appingamus. Accidere, Deo annitente, potest, ut plura corpora, affecta quantitate, eademque incolumi, unicum expleant locum. Ad inane vel vacuum quod fpectat, dicimus, Newtoni argumenta pro acervato illo, seu magno imbecilla esse. Neque ideo Scholafticis adhaeremus, qui naturam nescio quam gestant in cerebro, ita inane quodvis exhorrefcentem, ut illius vitandi causa ea ediderit phoenomena, quae in hac litterarum luce, constat, aliis causis esse tribuenda. Nihil tamen vetat, quominus spatium ingens a Deo, praetergraefsis naturae viribus, inane prorsus relinquatur, quod Cartesius temerè negavit, in quem vacuum extramundium probamus, ac tuemur. Vacuum parvum, aut diffeminatum parùm firmis ar-

gu-

gumentis negatur ab Scholasticis. Ex eo ne minimum quidem detrimenti caperet natura rerum, imo aperta phoenomenorum quorundam expositio pendet. Praeterea corpora omnia observare licet infinitis propemodum pertusa poris, quo in argumento copiosè, & eleganter versatus est Cl. Benedictus Feijoo. Eadem doctrina corporum raritas, & densitas facilè elucescunt.

*Corporum
porositas.*

VII. Inter sensiles corporum qualitates recensentur calor, & frigus. Quibus particulis, ac figuris eas absolvent Recentiores qui scire aveat, benevolè a nobis audiet. Accidit saepè, ut calorem comitetur localis motus, modo ut causa calefacientis, modo ut calefacti corporis effectus. In illius propagatione ignearum particularum effluvium invenire licet, quod vehiculum putamus diffusae qualitatis. Huius virtute solvitur particularum nexus, aut expanduntur illae; quo fit, heterogeneas disiungi, homogeneas vero congregari. Familiare est Cartesianis, Frigus in absentia caloris reponere, sed eos gravissima refellunt argumenta. Nos frigus qualitatem dicimus, corpora constringentem, vel addensantem, aliosque producentem effectus a nobis indicandos. Non inficiamur tamen, ad illud conferre maximè particulas salinas, ac nitrosas. Cur ita? Audies nos de his, atque de subiectorum phoenomenorum causis differentes. Corpora quò solidiora, eò validius incalescunt, atque potentius urunt; lebetis fundum statim ac ab igne, aqua fervente, extrahitur, percipitur tepidum, aquae vero fervore cessante, calidissimum; oleum, & cera calore Solis exalbescunt, nigrescit autem caro, idque genus alia; flatus oris compressis labiis in manum modicè distantem expulsus, sentitur frigidus, si aperto emittatur ore, calidus; frigus plurima corpora, carnem praesertim

Calor.

Frigus.

mor-

mortalem, a putredine eximit, vivam, tenerasque plantas adurit; frigida manus igni admota acutissimo dolore percellitur; animalium halitus, saeviente frigore, adinstar fumi spissus adparet. Tandem glaciei formationem ad Academicorum Parisiensium, & Florentinorum observationes exactam proferemus in medium.

Fluiditas.

VIII. Fluidum corpus est quod particulis constat subtilissimis, distantiis, mobilibus, ac pressioni cedentibus, quo fit, ut facillimè ambientis corporis figuram induat. Fluidorum particulae firmae sunt, & ex earumdem varia ad motum aptitudine varia quoque manat corporis fluiditas. Huic contraria affectio soliditas est, quae pendet a partibus crassiusculis, arctissimè inter se vinctis, ut nulla nisi aliis secum abreptis, moveatur. Unde cognoscitur, solida corpora suis terminis facile, alienis vero difficilè contineri. Iccirco eorumdem partes hamatas, aduncas, ramosas, idque genus alias non temere effinxis. Id tamen cavendum

Soliditas.

*Mollities,
& Durities.*

sedulò, ne qualitates illae cum mollitie, atque duritie confundantur, tametsi haec illarum habeantur propaggines. Durities ex solidis, stricticisque contextis partibus derivatur, mollities vero minorem partium adhaesionem praefert, coalescitque ex fluiditate ipsa, mediocri soliditate immixta. Ex his tandem affectionibus impari gradu, ratione, utique temperatis, plurimae aliae nascuntur, ac pullulant, quarum notiores sunt flexilitas, ductilitas, sectilitas, friabilitas, tractilitas, fossilitas, ruptibilitas, caet. in quibus explanandis tantisper immorabimur. Qualitates alias illustrabimus pro re nata.

*Qualitates
aliae.*

*Causa, eius
que multiplex
genus*

IX. Reliquum est, ut externa rerum principia, nimirum causas, adgrediamur, id quod praecipuum Philosophorum munus postulat. Causae nomine in universum intelligimus principium, quod ad rei productionem

nem

nem vere confert, vel a quo res esse depromit suum. Persuasum est plerisque Philosophorum, quadruplex tantum extare causae genus, materialis, formalis, efficiens, & finalis. Nonnulli cum Platonis adiiciunt exemplarem, quae tamen sive ad formalem, sive ad efficientem commodè revocari potest. Omnis causa vel tempore, vel natura effectum praecedit suum, quem ratione sui muneris antecellit. Non rarò tamen accidet, ut esse causa fortiatur ignobilius effectum. De singulis enucleatius ita statuimus. Effectrix causa perfectionem effectus vel superat, vel saltem exaequat; intrinseca *Causarum dignitas.* semper ignobilior habetur; finalis saepè par est, interdum impar: Quum verò deterioris ordinis esse contigerit, id non ipsius naturae, sed agentis vitio tribuendum. Existencia non ex aequo causis omnibus necessaria est. Nam finalis sola sui cognitione allicere atque excitare valet appetitum. Efficiens ni in se ipsa, vel profluxa ab illa virtus existat, effectum pariet omnino nullum. Ad materialem, & formalem quod attinet, facilè deprehenditur, eas ut exerceant causae munera, veram existentiam postulare.

X. Causam effectricem aptè vocavit Aristoteles: *Causa efficiens.* *Principium externum, a quo primò fluit motus, sive productio rei.* Pendet itaque effectus a causa, cui esse suum refert acceptum, Iccirco ab illa differt, nullamque sui ipsius productricem reperire est, si excipias causam primam, quam angustiis his non circumscribimus. Non unum causae efficientis genus commemorant Scholastici, quibus adhaeremus. Nobis heic ad pugnam compositis occurrit par nobile Recentiorum, Cartesius, & Malebranchius, qui cordatioribus Philosophis, qui sensibus, qui naturae ipsi bellum indcentes, virtutem omnem effectricem causis creatis denegarunt. Egregiam vero laudem! Nos activas virtu-

D

tes

*Causa In-
strumenta-
lis.*

tes in illis causis deprehendimus, quin propterea Deum Opificem Maximum fingamus inertem, ac otiosum cum nonnullis veterum, qui eam insaniam insanierunt. Huc revocamus causam instrumentalem, videlicet quae operatur virtute alterius; cuius ut vera notio vividius elucescat, statuimus, instrumentum quodvis ita natura comparatum esse, ut nisi motionem quamdam actuosam exceperit a principe causa, inane prorsus sit ad operandum. Sed de his fusius in palaestra.

*Causa fina-
lis.*

XI. Accedit finis, causarum nobilissima. Est autem ille res, cuius amore pellicitur agens ad operationem; quod, cum non uno modo accidat, non unam finalis causae divisionem parit, sed rem tenuius ad vivum refecare iuvat. Licet bonum ut voluntatem in sui amorem pertrahat, eidem obiici debeat, vera tamen alliciendi ratio ab una bonitate manat, & proficiscitur. Hinc in ampliorem delabimur agonem, inquirendum, quatenus agentia ex tot tamque variis, quae in adspectabili mundo cernere licet, propter finem agant. Principiò impetimus Democritum, Leucippum, Epicurum, aliosque huius furfuris nebulones, qui ut Religionis metum radicitus convellerent, sublata omni providentia, cunctisque atomorum ludo permisis, nullum causae, propter finem agentis, characterem in natura observarunt. Monstra non homines! quorum insaniam, ac proterviam tanta doctrinae copia, tanta verborum concinnitate, tam apto, & congruenti ordine, tam naturali sententiarum, argumentorumque nexu detexit, refutavitque Goudinus, ut si cuius animum non statim mira quadam voluptate pelliciat, nae plumbeus ille sit, & stultior lapide molari. Sed in viam regressi, a qua nos abduxit tantisper amor Philosophi non ignobilis, sustinemus, nullam à monstris providè instituto rerum ordini labem adspergi. Inter animantia

*Providen-
tiae hostes
nervosè ab
Ant. Goud.
refutati.*

bru-

bruta quae nobiliora sunt, perfectius in finem collimant, non iudicio, sed sensu praestitum. Homines vero, in comperto est, altiori via, scilicet vivido, quo pollent, rationis lumine suos sibi fines destinare.

XII. Admonet nos loci opportunitas, ut paucula de fortuna, casu, & fato, nominibus frequentissimis, praelibemus. *Fortuna, Casus, & Fatum.* Fortuna apud Gentiles fatuum, furens, caecum, atque execrandum Numen; nobis causa est fortuita quorumdam effectuum praeter opinionem accidentium. In causis naturalibus casus dicitur, in liberis retinet fortunae appellationem. Circa fatum Veteres insigniter etiam delirarunt. Nos fatum ex Boetio ita finimus: *Immobilis rerum mobilium dispositio per quam providentia suis quemque nectit ordinibus.*

XIII. Omnis causa, ut agat, actione sua instructa sit, atque vel ipsa, vel a se fluxa vis passo, quod aiunt, praefens se sistat, oportet. Unde nequit, consultis naturae viribus, in dissito loco intacto medio operari. Actionis, & recreationis ideas dabimus ex nostris. Earum luculentissima suppeditant exempla avium volatus, piscium natatus caet.: Illustrius vero novum illud, haecenusque inauditum navigandi genus sine velis, remisque, a Daniele Bernoullio inventum, & ab aliis non sine successu tentatum, quod rogati paucis aperiemus. Non praetereunda Antiperistasis, quo nomine qualitatem ab adversa alia fortiori obsessam, significarunt veteres. *Antiperistasis.* Quae illi a Peripateticis effecta tribuuntur, crebris adeo experimentis comperta sunt, ut perperam ad errores vulgi, sensuumque ludibria amandarit Benedictus Feijoo. Nostrum erit exponere, quonam pacto obsessae qualitates increfcant, vividiusque percellant organa. Item qua ratione reflexa lux in obsistenti corpore clarior, quam in parte soli viciniore adpareat, quatenus verum sit effatum illud *virtus unita fortior.*

I. **H**Actenus recepto in Schola more Naturam in universum ad systema quoddam, velut ad lesbiam normam exactam iustravimus. Superest, ut quasi in domum aliquam locupletem venerimus, singula naturae ornamenta introspiciamus. Mundum itaque, quem Cosmon primus omnium Pythagoras nominavit, pulcherrimam hanc coelestium, ac terrestrium rerum compagem dicimus. Veterum Philosophorum circa illius genesim, originem, ornamenta, errores, ac deliria, tunc ex ordine institues, cum aegrorum fomina uni formae reddideris. Nos veram Cosmogoniam tradituri, uni Moyfi, historicorum optimo, fidissimo, coelitusque erudito insistendum putamus. Nativum itaque illius historiae sensum retinentes, proferemus Opificii ordinem, illustratumque dabimus doctrina D. Thomae. Qua in re longè exsuflamus audaciam Burnetii, qui Moyfis historiam ad allegorias perversè detorquet, qui ante coelestia corpora, quam terrestria condita fingit, qui tellurem corticem aquae induratum facit. Eadem oberrat chorda illius Reformator Wistonius, qui singulos Mosis dies prorrogat ad singulos annos. Mosaica igitur narratio illa simplex, ac propria putanda est. Quoad dierum etiam distinctionem? Ast heic praestò adfunt invicem dissidentia duo nobis charissima, & veneranda capita, Augustinus, & Thomas, quorum utri plus defferendum sit, non facilè dixerimus. Pace tamen Doctoris Maximi, modò in Angelici sententiam propendimus, quae naturales adserit creationis dies, in spem ingressi fore ut alio die Augustini partes, fortunante Deo, sustineamus.

II. Deus Opifex Max. Mundum certo tempore de nihilo procreavit, non coactus necessitate naturae, non per-

Cosmogonia.

permixtus cum aeterna materia, quae sit & ipsa de nihilo effecta, ut placuit quibusdam insanire. Qua vero tempestate? Non liquet. Si rem coniecturis metimur, ineunte AEquinoctio Verno conditus fuit Orbis, idemque pulcherrimus, praestantissimus, prout decebat tanti Artificis opus. Unicus etiam, tametsi innumeri alii condi potuissent, quod Cartesius temerè inficiatur. Utcumque tamen perfectus sit, contra Leibnitium, & Wolfium perfractè negamus, esse possibile omnium perfectissimum. Illius magnitudo maior quàm quantum animus informare potest, terminis verò circumscripta. Quandiu perennabit, incertum. Cum plerisque tamen arbitramur, coelestia corpora, & elementa quoad praecipuas dotes aeternum perstitura. Fac quoque, non esse a Deo providè statutum rerum corporearum interitum, nihil vetabit quominus sola, quae modo viget, cunctaque servat, ope Supremi Numinis valeant illae perpetuò constare.

Dotes mundi.

III. His delibatis, splendidiora mundi corpora, nimirum coelestia, perlustrare iuvat. Coelum ingens illud spatium dicimus a Luna ad Empyreum longè, latèque diffusum. Nulla repletur solida materia, vel crystallo pellucidior, sed radiis quaquaversum traiectis, aura, vaporibusque longè tenuissimis. Plura Coelorum praestantiam augent, sed neque vegetans neque sentiens anima. Qua in re turpiter lapsi sunt veterum non pauci, turpius verò qui eos dixere intelligentia praeditos. Coelestia corpora obnoxia corruptioni sunt, sed non adeo frequenti, ut sibi persuasum habent Recentiores. Constans est eorumdem motus, cuius causa nondum vel tot propalatis hypothesibus clarior adparet, quam veteribus visa sit. Unde omni pede pro iis Patribus standum, qui docuere coelestia corpora ab Angelicis mentibus circumvolvi.

*Corpora
Coelestia.*

Pla-

*Planetæ.**Luna.*

IV. Planetas adgrediamur, de quibus divinare multa, pauca licet scire. Primum non sine aliorum cachinnis ac ludibrio præstiterunt Wolfius, & Fontanellius, dum montes, flumina, plantas, urbes, incolas, in planetis commenti sunt. Sed mittamus has nugas, & aegri somnia. Lunæ corpus ex fluida, solidaque substantia compactum est, atque telescopio detectum, non politum, sed dentatum, multisque anfractibus intercifum adparet. Inde utilitas maxima. Tota eius superficies mira varietate distincta cernitur, quaedam enim partes splendide lucent, aliae velut maculis offusae nigrescunt. Hæ imparis obversantur magnitudinis, & diuturnitatis. Causam deprehendes in palaestra, itemque luculae illius, quæ in Lunæ parte soli adversa in primo eius incremento, & ultimo decremento conspicitur. Telluris Lunam inter & Solem positio in causa est, ut illa solaribus radiis orba, veluti languescat, deficiat, Eclipsimque patiatur. Neque id accidit in omnibus Lunæ oppositionibus. Cur vero Luna priusquam telluris umbram subeat in parte Orientali velut offusa tenebris videatur? Cur illius eclipsis modò partialis, modò totalis eveniat? Aperiemus in pugna.

Sol.

V. Tam vividè in Sole ignis affectiones, calor, lux, color, caet. deprehenduntur, ut videatur portentisimile, Philosophos extitisse, qui serio aliam Solis naturam fuisse, putaverint. Quamquam vero fatemur, Solem igneo mari persimilem, atque actuosissimum, Swidenum tamen explodimus, inferorum sedem in Sole stultè collocantem. Splendidissimum licet sit solare corpus, suis tamen maculatur naevis. Hos, repudiatis aliorum opinionibus, contendimus esse nubes atras, in parva a Sole distantia concretas ex fuliginosis, crassisque exhalationibus, ab illo prodeuntibus. Solis fa-

cu

culas coniicimus esse partim quasdam effervescentias, partim ingentes ignis globos, qui velut e montibus flammivomis iaculantur. Haec pluraque alia argumento sunt, Solem quadam sensili atmosphaera circumambiri, quam non esse minuscule Planetarum congeriem, multis ostendi potest. Ea doctrina perperam abuteretur quis, ad naturalibus effectis accensendum Solis deliquium illud, miraculi plenissimum, quod, extincto Divino Sole Iesu contigisse, Sacris Litteris est memoriae proditum. Inde patet, Solem nativa vi, nullaque externa causa conferente, modò intensius, modò languidius calefacere. Causam, tempus, leges, Solarium Eclipsium dabimus ex Astronomis. Ridentis vanissimus ille terror, quo veteres ob Solis, Lunaeque Eclipses legimus magnopere perculsos, quique etiamnum occupat ignaram plebeculam.

VI. Neque unus est Sol, sed totidem fulgent in Coelo Soles, quot Stellae fixae, quibus proinde similes qualitates vindicamus. Id vero de fixis addimus, earum scintillationem & ex motu, quo circa proprium volvuntur axem, & ex agitatibus in atmosphaera vaporibus repeti oportere. Diversas fixae pro diversis distantibus exhibent magnitudines. Ex eis plurimae vix tenuem lucem emittunt, quales sunt nebulosae, & quae viam lacteam efformant, plurimae etiam inconspicuae omninò sunt. Quocirca fixarum Stellarum numerum, qui inire tentarit, frustra fuerit.

VII. De Cometarum situ, natura, origine acris inter Philosophos exarsit controversia, quos tamen non multò operosum est in concordiam adducere. Fatemur itaque, nonnullos ardere visos infra Lunam, quos ex oleaginosi, pinguibus, viscosisque exhalationibus, in sublimi aere accensis, compactos arbitramur. Plerique tamen computandi sunt inter erratica Sydera, mundo

*Stellae
fixae.*

Cometae.

coaeva, & constanti periodo in orbem revoluta. Unde non fiunt complicatione stellarum. Neque iccirco inficiabimur, efformari quandoque posse Cometam ex Planetarum exhalationibus, in unam veluti molem concrementibus. Fulgor ille adscititius pro diversis, quibus nucleo Cometarum adiungitur, modis, vel cauda, vel barba, vel coma adpellari consuevit. Haec vero unà cum Cometarum motu quam longum dare possint sermonem, quisque in nobis experiri poterit. Pavent Cometarum aspectum proletarii homines. Quid si novissent Wisthonum fabulantem, unius Cometae vapores suppeditasse diluvii aquas, & ex alterius accessu terrarum orbem tandem conflagraturum? Sed apage naenias istas.

*Influxus
corporum
Coelestium*

VIII. Persuasum fuit plerisque Peripateticorum, astra bene multas, diversasque affectiones terrenis rebus imprimere. Qui vero ad rationis & experientiae tribunal causam hanc, gravissimam quidem, attulerit, deprehendet profectò a Syderibus in haec ima lucem, calorem, siccitatem, similesque affectiones immigrare, praeterea nihil. Nam quae de viventibus a Sole, plantisque productis, Veteres memoriae prodidere, repudiamus ut vana. Ad extremum impetimus Astrologos, quos vocant *Iudiciarios*, genus hominum totum ex mendacio, & fraude compositum. Expiscantur hi, sed inanissimè, ab stellarum motu mortalium eventus, eos etiam qui a liberrima voluntate pendent. Sunt qui in Horoscopis aucupandis vitam traducant. Vah putidos Sycophantas! Quas alii de influxu Aereoscopio venditant ariolationes cassa glande non emimus. In eandem classem coniicito Brizomantiam, Onomantiam, Geomantiam, similesque artes fallaciis inventas ad quaestum, ad superstitionem, ad errorem.

IX. E sublimi Coelorum in hac ima dilabimur,
Ele-

Elementa, atque ex his conflata corpora, lustraturi. *Elementa.*
 Elementa nobis sunt corpora non concreta, in quae tandem alia resolvuntur. Continentur illa principiis Peripateticis materia, & forma. Quatuor numerantur, nisi quis aether adiungat tanquam ab illis diversum, de quo non magnopere contenderimus. Non defaecata illa sunt, sed ex variis aliorum particulis concreta, atque nativo statu deturbata. Gignuntur, & intereunt, non coniunctis tantum, vel distractis, dispersisque particulis, sed vel genita substantiali forma, vel amissa. Nulli elementorum absoluta levitas. Nam licet quaedam in Coelestem locum recta sublevent, non id fit natura ipsa superiora appetente, sed quod a gravioribus natura pellantur. Eadem, vel nativis regionibus quiescentia, subiecta corpora indefinenter premunt.

X. Terrae nomine Elementum illud significamus, quod infimum tenens locum, siccum est, in primis grave, cuiusque superficiem innumera plantarum, herbarumque genera exornant, ac vestiunt. Eadem per intervalla in planities fusa patet, montibusque extuberans, vel ante Noeticam alluvionem. Tametsi fateamur, telluris faciem diluvio valde mutatam fuisse, tuncque denuò editos nonnullos montes. Assurgunt in dies alii hominum industria, aquarum turbinibus, terrae-motibus, crebris globi terraquei mutationibus, necnon petrificatione plurimorum corporum, quemadmodum repetitis experienciis admonemur, confirmavitque peculiari Dissertatione Benedictus Feijoo, in qua nihil est quod acre iudicium, summam doctrinam, eximiam eruditionem non referat. Eiusdem opera iuvabimur in adperienda via, qua fera animantia in Americam penetrare potuerint.

XI. Amplissima parens tellus alit gremio suo calorem, ignemque assiduum. Sunt enim in multis locis

*Terra.**Montes.**Corpora
subterranea.*

E

py-

pyrophyllacia, cavernae scilicet refertae nitro, sulphure, bitumine, quorum particulae acri colluctatione, illifioneque excandescunt, atque exardescunt. Hinc terraemotus, hinc montes ignivomi. Quamquam non diffitemur, maximam inesse probabilitatem tribuentibus ea phaenomena copiae vaporis electrici, in terrae visceribus occlusi. Sunt etiam aerophyllacia, quae non vertuntur in fontanas aquas. Latent igitur in terrae gremio fossilia corpora, quorum alia nativa sunt, scilicet ibidem genita, ut bitumina, sales, sulphur, metalla, lapides, gemmae; extranea alia ut ligna, plantae, piscium, quadrupedum ossa, ignoto casu in terrae penetralibus sepulta. Haec licet ad naturalem potius historiam, quam ad philosophicam disputationem attingant, sat copiose a nobis illustrabuntur. Ne nihil omnino definiamus, dicimus, Testacea illa, atque Cruftacea, quae nedum in pluribus Europae, sed etiam Asiae, Africae, & Americae locis, a mari licet perquam dissitis montium stratis interspersa reperiuntur, non casu, non ab universali diluvio eò usque delata, sed a mari, sensim imminuto, relicta fuisse.

Aqua. XII. Aqua licet elementorum limpidius habeatur, scatet tamen tenuissimis aliorum particulis. Ad illius constitutionem alii rotundas, exilesque atomos, alii angulatas, implexas, cubicas, alii oblongas anguillarum instar flexiles, alii alias pro libidine fingunt. Nos haec nihil moramur, quibus elementorum omnium compositio tribus voculis expedita est, materia, forma, qualitate, eademque ignota, quod in abstrusis naturae cur pudeat profiteri? Notiora rimemur. Aqua, si amota omni externi corporis impressione, spectetur, solida potius, quam fluida putanda est. Quae nostris inservit usibus, frigiditate, humiditate, fluiditate afficitur, impari tamen gradu. Maris (quod quid rei sit, ne-

nemini non notum) amarulentiam a salis fodinis, quibus inspergitur, & bituminosis, sulphureisque particulis derivamus. Motus illius abnormis, & incertus ab aëre agitato pendet. Causam Oceani aestus investigandam mittimus iis, quibus licuit esse in re desperata curiosis. Ex maris aqua, latissimè per cavos, abditosque telluris flexus excurrente, dulces plerique fontes scaturiunt. Fontes, fluviique alii a pluviis solutisque nivibus originem repetunt. Illae etiam in causa sunt, ut flumina, quae iam a principio tumida labuntur, maiore in decursu aquarum influente mole, exudent, atque exuberent. Contigit saepè, minoris fluvii, & alterius maioris aquas in eodem communi alveo immisceri, ac fluere sine ullo profunditatis, & latitudinis incremento. Causa patebit suscitanti. Antiquas de capite Nili fabulas & novimus, & ridemus. Imbres in Aethiopia effusissimi efficiunt restagnantem Nilum. Quae nonnulli memoriae prodidere de lacubus, qui praegravioris lapidis iactu concussi, tumultuantur, intumescunt, tempestatesque excitant, splendida mendacia putamus.

XIII. Inter aquea meteora recensentur nubes, nebula, pluvia, ros, aura ferotina, pruina, nix, grando. Communis illis materia vapor est, qui quàm variè ad illa edenda afficiatur, dicemus in palaestra. Attollitur vapor idem, non Cartesianae ullius materiae, non ignearum particularum ope, sed Solis, ignisque subterranei, tandiuque supra consistit, donec vi frigoris densior, graviorque effectus, ima repetat. Veteres, quae erant fallendi libidine, pluvias nobis obtrufere saxneas, ferreas, aureas, argenteas, lateritias, carniū, ranarum, murium, in queis non puduit quosdam philosophari, & ad ineptias ire. Verùm non adeò nobis fordet tempus. Ad sanguineas quod attinet, nemini post

*Corpora
aquatica.*

accuratas Perierkii, Gassendi, & Reamuri observationes dubium esse potest, guttas eo colore tinctas, quae post pluviam in parietibus conspiciuntur, non e Coelo cum pluvia decidisse, sed oriri ab involucris, quae parietibus adhaerentia, relinquunt Chrysalides, dum in Papiliones media aestate convertuntur, & avolant. Non praetermittenda mel, saccharum, manna, non illud quidem Hebraicum, sed quod mel etiam dici solet arboreum. De his, itemque de Thermis, & Mineralibus aquis percontare.

Aer.

XIV. Aër fluidum corpus est, terraqueum circumambiens globum, in quo vivimus, ac movemur. Tota illius moles in triplicem regionem divisa est, imparis, ignotaeque altitudinis. Idem ipse pellucidus est, gravis, elasticus. Ex his affectionibus, densitate, raritateque adiunctis, tamquam ex uberrimo fonte illa manant phaenomena, quae in horrorem vacui refundere consuevit Schola, nondum instructa luminibus experimentorum. Aër animantium respirationi oppido quàm necessarius est, nihil tamen prodest eorum nutritioni. Unde mera fabella, Chamaeleonem solo aëre pasci. Quidquid e terrae gremio iugiter exspirat, quidquid e corporibus avolat, quidquid vaporis subtilissimi ab aquis erumpit, id totum in se complectitur, telluri incubans aër. Ad frigiditatem pronior illa natura, quàm ad colorem. Sed agitated non est immoto frigidior. Nondum licet ultra atmosphaeram evolare. Ventus obstat, qui aëris fluxus est. Non una causa venti. Halitus, vapor emissus, calor solaris, ignis subterraneus, descensus pluviae, nivium delapsus, & quaelibet causa alia commoti aëris, ventum excitabit. Qui ab orientali plaga iugiter spirant venti, non de Cartesiana fluida materia, sed a calore Solis exoriuntur. Nolumus heic tempestates excitare. Typhonem, Praefera, Ecnephiam,

Aeris doctes.

Ventorum causa, & natura.

phiam, Exhydriam, ventosa nomina tacemus, quae qui volet in exedris inducta videbit.

XV. Ignis natura lucidus, extractis tot Physico-^{Ignis.}rum hypotesibus, effectus est longè obscurus. Nihil sanè frequentius, quam ignem maximam sui quantitatem producere sine proprii motus iactura; ast nihil huius rei causa magis impervium, atque involutum. Ergo fatius erit, naturae, extricatu adeo difficilis, notiora adperire. Pabulo ad sui conservationem eget ignis, cui maximè conferunt olea ex terra, vegetabilibus, animalibus, nonnullisque fluidis extracta. Necessarius quoque aër, qui nec densior, nec rarior sit. Terrestris ignis non pollet calore summo. Flammae conica figura a fluido circumpremente advenit. Latet ignis per omnia spatia per omnes ferme corporum poros diffusus, illorumque attritu colligitur, atque excitatur. Illum sub Luna continenter ardere, somnium est, quod usque miramur, arrisisse viris alioqui iudicii subactissimi. Tantillum est purioris ignis pondus, ut nullo experimento valeat explorari. Hucusque tradita circa naturam ignis digitis, & aure callenda sunt, ut facilis subiectorum phoenomenorum expositio pateat. I. Vegetabilia semiexsiccata, in aggeres extracta, altae etiam sordidorum pannorum moles, ignem quandoque concipiunt. II. Ingentes silvae, magna ventorum vi agitatae, non rarè in apertum incendium erumpere. III. Fumus, & fuligo in flammam facilè redeunt. IV. Ignis sub cineribus conservatur, terra, seu alio denso corpore coopertus, extinguitur. V. Flatus vehemens flammam extinguunt, modicus auget. VI. Carbo, humiditatis expers, aegrius in flammam abiit, quàm lignum, aquosis particulis concretum. VII. Flamma lucernae dum accenditur, ostendit sese tenuem, & caeruleam, dum ultro extinguitur, vividius lucet, at-

Ignis phoenomena.

toliturque altius. VIII. Flammae duae quum appropinquant invicem, altera ad alteram ante contactum accedit, simulque in unum veluti conum adiunguntur. IX. Fummi virgula ex lucerna, recenter extincta, prodiens, si ad flammam alterius lucernae appulerit, incenditur, acceptamque flammam lucernae communicat.

*Meteora
ignita.*

XVI. Adoriamur ignita meteora, in quibus principem sibi locum magno facit strepitu tonitruum. Illius ea causa est, quod vel vibretur electricus vapor, vel concurrentes exhalationes ventum comprimant, qui indignatus, magno cum murmure claustra rumpit. Eadem congressio fulgur, sive fulgetrum parit, quum ignem in exhalationibus conceptum late explicat. Eadem denique pugna particularum nitrosarum, sulphurearum, adustarum, rubente dextera iaculatur fulmina, quae licet interdum è tellure erumpant, saepius tamen ad terram intorquentur e nubibus, secus ac sensit Maffei. Obliquus fulminis motus potissimum in causa est, cur editiora montium iuga crebro de Coelo tangantur. Sonitum aëris campani conferre longius arrendis nubibus a turre disitis, illis vero huic incumbentibus, creare fatale exitium, tristissimis experimentis admonemur. Causa non erit incomperta quaerenti. Eisdem, quibus fulmina, causis adscribimus globos igneos, qui longa saepius instructi cauda, in aëre conspiciuntur, quibusque tanta vis, ut in terram non sine fragore defiliant, arbores evellant, firmiora aedificia solo aequent, ventos excitent rabidissimos. Exhalationes insuper vaporibus immixtae, vel si mavis, electrici vapores, uberrimam praebent materiam ignibus iis concipiendis, quibus a figura adhaesere nomina pyramidis, clypei, trabis, stipulae, facis, columnae, caet. Eò quoque referimus exiguas flammulas, quae saeviente tempestate, ad navium aplustria, funes, aliasque

que partes volitant. Circa ignes fatuos, five ambulo-
nes singularis extat opinio Scheuchzeri, & Ray, qui
eos lucidarum muscularum congeriem autumant. Sed
ineptè. Quae vero ludibria saepenumero parat natura
in phoenomenis lucidis, & emphaticis oculos potius
pascunt Philosophorum, quàm animo satisfaciunt. Nos
ut chartae parcamus, quae circa Iridem, Halonem,
Virgas, Parhelium, Parafalenen, caet. occurrunt ob-
servatu digniora, paucis commemorabimus. Neque ta-
cebitur phoenomenon illud, quo Septentrionalis Coe-
li plaga interdum emicat flammis hinc inde serpenti-
bus, iccirco Aurae Borealis nomine adpellatum.

*Phoenome-
na empha-
tica.*

PSYCHOLOGIA.

I. **P**ostrema Physicae pars est, aliis omnibus fa-
cile anteponenda. De corpore enim vivo,
seu animato verba facit. Est autem vita motus imma-
nens ab intraneo principio exortus, quo agens, in na-
tivo statu constitutum, valet se ad alios actus applica-
re. Quae heic observanda occurrunt, dicemus e fug-
gestu. Intraneum illud principium vocamus animam,
de qua erratum est in veteri Philosophia, quantum er-
rari potuit. Nobis anima non igneum quid est, non
aëreum, non aqueum, non structura partium elegantif-
sima, sed nobilior viventis substantiae pars, quae ma-
teriae tribuit speciem, quaeque ope ex ea prodeuntium
qualitatum aptat corporis organa ad vitae functiones
obeundas. Pressius: Anima in universum Entelechia
est, five forma corporis potestate vitalis. Viventium
genera sunt in triplici differentia, & vegetationis, &
sensus, & rationis capacia. Vegetante anima donantur
plantae, cuius vi & energia e terra prodeunt, nutriun-
tur, adolefcunt, caet. Caveto idem lapidibus, metal-
liffe

*Notio vi-
tae.*

*Anima in
universum.*

*Anima ve-
getativa.*

lives tribuas. Illae ex terrae fertilitate sine femine, vel stolone non oriuntur. In femine apud Peripateticos vis quaedam plastica, scilicet occulta, & docta qualitas molitur oeconomiam corporis. Placuit nonnullis veterum adscribere plantis sentientem animam, tametsi obtusiolem, quam opinionem non verebimur cum D. Augustino *impietatem rusticanam* dicere. Stupidiores Manichaei, qui Anaxagorae, Democriti, & Empedoclis recocta crambe, plantas rationis compotes fecere, quorum proinde ne ramus quidem sine homicidii reatu violari posset. Infana capita! Nosse plantarum genera sibi iure suo vindicant Botanici. Id unum compertum habemus, fungos & mucorem marcescentium fructuum non esse inter veras plantas recensendos.

Anima sentiens.

Natura animae brutae.

II. De sentiente anima ita philosophamur, eam esse formam Peripateticam, substantiam scilicet individuum, sponte corpoream, cognitionis, & appetitionis capacem. Mira adeo deprehenditur corporis animati structura, nedum in hominibus, ac perfectioribus brutis, sed in tenuissimis etiam animalculis, insectis Ephemeris, ut imperfecta ulla esse, iniuria existimentur. Ad belluarum animam quod spectat, antiquus ea tenuit opinio, particulam esse aerae Divinae male hospitio exceptam, cuius vitio vertendum esset, ne perfecta uterentur ratione. Somnia. Bougeantius credit Daemones ob patratum scelus in brutorum corpora detrusos, eisdemque coniunctos, ut rationalem animam humano corpori. Fabulae. Non defuere qui illam humanae menti simillimam dicerent, eisdemque instructam ornamentis, immortalitate, libertate, caet. Deliria. Calmetius, Genuensis, alii spiritum quemdam minorum gentium brutorum animam fecere, sed invitis naturis. Sunt qui eidem, tametsi corporeae, rudem quamdam rationem adscribant, sed quibus non premimus

mus utrumque pollicem. Cartesianam quoque opinionem de nudis automatis, a Deo Artificum Optimo fabricatis, perquam averfamur, rati, eos qui omni profus cognitione belluas exuunt, praepostere, atque imperitè philosophari. Eò recidit Maignani, & Gassendi opinio, qui eorundem animam existimant, florem esse delibatum sanguinis, aut flammulam per corpus iugi motu diffusam. Nos vero temperatioribus acquiescentes Philosophis, superiùs traditam sentientem animam brutis vindicamus. Verbo: tuemur brutas pecudes instinctu regi, ratione non uti.

III. Nobilius aggredimur animatum corpus, scilicet humanum. Fovetur anima praestantissima, cuius naturam, & originem animo ipso videre praestat, id quod est in Philosophia maximum. Indi, Ehaddaei, Aegyptii, Alexandrini, Cabbaliani, Pythagoraei animum Divinitatis decerptam particulam emanatione quadam arbitrabantur. Pinguissimum hunc errorem postremis temporibus Poiretus, Tollandus, aliique Spinozae Satellites impiè refricuerunt. Plato cum suis Academicis animum vult esse decissum ab ipsa Mundi anima, cui propterea ex parte quadam fordes materiae admiscet. Aristoteles heic attramento se suo pro more, tanquam sepia, obduxit, vocem commentus *Entelecheiam*, quae tot lites genuit. Epicurei animum ex corpusculis aëris, vaporis, caloris, & mobilissimae cuiusdam naturae conflavere. Horum recocta deliria apud exteras gentes aetate nostra sub auspiciis impietatis, & audaciae impunè grassantur, ac pleraque decantat ad rasim Gallus Poeta Voltaerus, qui acuto suo gallicinio non paucos ad impietatem, ad insaniam excitavit. His verò tetrior Helvetius, qui eò usque insanivit furens, ut scripserit, humanam naturam a belluina organorum sola structura differre, digitis prae-

*Natura, &
Origo ani-
mae ratio-
nalis.*

fertim & unguis. Age vero humanae illa naturae propudia stilo transfigamus. Cogitatio intrinsecus adeo pugnat cum materia, ut nec divinitus ipsi concedi valeat. Hinc iure evincimus, intelligentem humanum animum incorporeum esse, simplicem, individuum, ac licet e corpore solubilem, immortalem. Veritatem hanc Libertinis omnium ingratisimam, iis argumentis erudimur, quae si non protervum, ac repugnantem vincant, certè docilem hominem, atque ad disciplinae leges benè informatum. Cogitat animus cum se, tum ea, quae extra se sunt, non ita tamen, ut non valeat unquam à cogitatione cessare. Unde refellitur Cartesius, qui essentiam animae in actuali cogitatione sitam arbitratur. Refellendus quoque Leibnitius, qui illam dixit vim representativam universi, ab organorum dispositione, & situ corporis limitatam.

IV. Animorum nulla in terris origo, quum neque ex materia vel divinitus oriri valeant, neque a parentibus in filios, ut somniarunt quidam, propagari. Itaque ab uno Deo e nihilo creantur animae, non eo tempore quo Leibnitius, Wolfius, Duvigerius arbitrati sunt, sed quum apta ad vitales motus peragendos organorum dispositio habetur. Ac si fidem Thomasianis nostris, quod par est, adiunxerimus, donantur illae a Supremo Conditorum impari perfectione individua. Anima ergo nobilissima regitur humanum corpus, non ut sessore equus, nauta navis, sed uti substantiali forma sibi intrinsecus, aliarum instar, copulata, cuique praecipuas dotes acceptas refert. Qua via tutius consultum iri arbitramur sapientissimis Ecclesiae iussis de Anima Rationali asserenda *vere, per se, & essentialiter forma humani corporis*, quibus religioni, duximus, non obtemperare. Ab anima vis motrix, vis vegetans, vis sentiens, proportionem inita, fluit in singulas corporis

par-

partes, quibus velut toti, tota quanta est, praesens adiungitur. Hinc confutanda quae de animi sede in thorace figenda Parmenides, in corde Xenocrates, in sanguine cordi suffuso Empedocles, in sinistra cordis cavitate Diogenes, in ore stomachi Vah-Helmontius, in capite, velut in arce praefecti Tullius, in interstitiis superciliarum Strato, in meningibus Rosetti, in glandula pineali Cartesius, litteris prodidere. Tandem, quae arrisit plerisque Novatorum opinio, in cerebro locans sedem animae aegrè admodum cohaeret cum observatis animantibus, avulsis cerebro, & spina dorsali superstitibus.

Sedes animae.

V. Quae vero res una est ad explicandum difficilissima, coniunctio intima, quam Noviores *Commercium* vocant, corpus inter & animum, ea iam diu coegit antiquos sapientes, ut eorum alii binas animas, spiritalem alteram, alteram corpoream, comminiscerentur; alii plures unius animae partes dividerent vel re, vel cogitatione tantùm. Eadem Iuniores Philosophos eò duxit, ut non pauci cum Gassendo florem quemdam materiae concitatissimae, instar flammae cuiusdam, animam mediam in homine ponerent, sed exolevit opinio; alii Cartesio, & Malebranchio ducibus sublata communionem agendi, docerent, Deum ex occasione actionis, corpori impressae, actionem animo imprimere, contra vero Deum agere in corpus, ab animo occasione data, unde systema inscriptum causarum occasionalium; nonnulli Leibnitii harmoniam praestabilitam, in Scholas invecram obstetricante Wolfio, gratissimam haberent, qua arcanam illam societatem explicent per series perceptionum, & appetitionum in animo, & motionum in corpore, per utriusque naturam omnino inter se consentientium. Utrumque tueri veluti aqua, & igne nobis interdictum est. Hinc enim pessumdari li-

Commercium animi cum corpore.

bertatis iura, hinc foveri *Egoismum*, *Idealismum*, hinc fluere incommoda alia, necessum est, quibus patet, Juniores Psychologos Veteribus non feliciores fuisse, sed audaciores. Praestat ergo, commercium illud a systemate influxus physici repetere, quin opus sit illius virium transmutationis, qua Leibnitius impetit opinionem nostram, cuiusque apud D. Thomam, systematis eiusdem assertorem, nec vola quod aiunt, nec vestigium.

VI. Habet animus facultates suas, quae sint Peripateticae qualitates, aliae incorporeae, corporeae aliae. Eandem hic tibiam inflant Recentiores, sed surdis canunt. Externas facultates paulo post, internas, & corporeas ita persequimur, ut & sensum communem, & phantasia, & aestimatricem, & memoratricem probemus, variis cognitionis muneribus obeundis. Mens ad cognitionem ita comparata est, ut rerum cognoscendarum formas induat, retenta propria. Inde necessitas specierum, quae sensibus non sunt a natura inditae, sed advolant e corporibus, nec propterea sunt extimae illorum pelliculae, per aëra grassantes, nec erumpentes halitus, nec nudae fibrarum commotiones, nec fallacia spectra, vel solae perceptiones animi, sed formae intentionales Aristotelicorum, iis simillimae affectionibus, quibus ornantur sensibilia obiecta, nimirum calore, luce, frigore, quantitate, caet. Valeant Cartesius, & Malebranchius.

VII. Modò phantasia cursim adgrediamur. Mirificam illius vim optimè perspectam habuit, illustravitque edito opusculo, succi pleno, immortalis memoriae Vir Muratorius. Eiusdem influxum in maternos foetus imminuit Blondellus, cuius argumenta ad severae criseos trutinam expendit Benedictus Feijoo. Verum de his in concione nostrum interponetur iudicium,

ubi

ubi benè multa de somno, infomniis, sonambulis, caet. quorum heic meminiffemus, ni Lectoris fatietati, & taedio effet occurrendum. De caeteris internis facultatibus dabimus felectiora.

VIII. Ab illis ad externas eiusdem generis prope-ramus, quas forinfecus velut ad excubias natura conftituit, nimirum fenfationibus peragendis. Eo nomine intelligimus mutationes in fenforiis factas, vique ipforum ftructurae ab anima perceptas. Recentiores ve-
Senfatio.

IX. Si quam de externis fenfibus difputationem inire placuerit, in ipfo aditu controverfi organi accu-
Senfuum organa.
 ratam prodemus ftructuram. Modò infpiciendum qua in parte fingulorum fenfuum vegetior fit organi vis. Atque ab oculo, omnium delicatiffimo, initium aufpicantes, negamus, vifum perfici in humore cryftallino. Perperam Mariotte cum aliis fundum Choroidis appellat organum vifionis. Neque id locari valet in concursu nervorum optidorum, fed in retina, in qua elegantiffimè pinguntur obiecta corpora. Ita iucundiffimo fruimur adfpectu luminis, & colorum, in quorum natura inveftiganda planè caecutimus. Cartefius heic
Vifus.
 pro more fuo vortices implorat. Newtonus effluvia ad-
Natura lucis.
 ftruit fubtiliffima e corpore lucido iugiter emanantia, rapidèque vibrata in omnem partem. Alii hypothefes
 alias

Natura colorum.

alias obtrudunt, sed inter tot Physicorum ambages nihil est, quod nobis faciat fatis. Unde ad salutis aram, nimirum abditas qualitates, quibus potissimum accensimus causam refractae lucis. Acrior de natura colorum controversia viget, cui illustrandae sedulo incubere Recentiores, quorum singulas commemorare hypotheses, perquam molestum est, perquam iniucundum. Praecipuis ita valedicimus. Coloris causa non lux sive ingenita, sive hospes, non ignis sepultus est, Keplere; non globuli tui circumacti, Cartesi; non luminis radii languidius, fortiusve vibrati, Malebranchi; non una reflexa, aut refracta lux, Newtoniana Cohors; sed affectio sensibilis, ex varia corporeae superficie aptitudine, pororum situ, luminis affluxu coalescens. Inter colores quinque principes, aut primigenii nominantur, niger, flavus, ruber, albus, & caeruleus, e quibus varie immixtis, adumbratis, opacitatis, diaphaneitatis ratione habita, multiplices alii nascuntur, fugaces praesertim, ac versatiles.

Auditus.

X. Auditus sensus est, quo sonum, vocesque excipimus. Praecipua vis extat in filamentis nerveis, quae ex molliori septimi paris ramo per intimum cochleae gyrum diffunduntur. Neque iccirco auditum perfici putandum est, quod molles nervorum acusticorum expansiones immediatè percillantur ab aëre, in labyrinthi cavitate contento. Nuperrimis enim, crebrisque observationibus compertum legimus, integram labyrinthum aquoso quodam, tenuique fluido repleti, cuius existentiam experimenta Patavii, & Bononiae a Cl. Viris facta magis etiam confirmarunt. Exudat humor ille ab exhalantibus arteriolis in interna labyrinthi superficie patulis, & vicissim a venulis inhalantibus iugiter absorbetur. Primarius illius usus est, sonoros tremores excipere, eosque nimiam sonorum vim com-

pes-

percipiendo, lenius communicare mollibus nervis auditoriis, & interea nervos in debita mollitie conservare. Sonus, *quo ad hilaritatem*, inquit Cicero, & *ad tristitiam deducimur*, potissimum ab aëre pendet, situsque est in tremula exiguissimarum partium elastici corporis vibratione impressa, & ad aures usque delata.

XI. Olfactus, odorum iudex, locari nequit cum Gassendo in oblongis illis cerebri productionibus, seu carunculis, quae ossi etmoidi ad narium radices utrinque incumbunt. Existit in nerveis filamentis sub membrana latentibus, quae narium anfractibus coextenduntur. Recentioribus odor est subtilium corpusculorum halitus, qui vel fortuito in nares impingentes, vel inspiratione attracti, illarum vellicant papillulas, & pro figurae genio sollicitant. Nos licet odora corpora in subtiles halitus attenuari, putemus, quibus insitus diffundatur odor; hunc tamen adscribimus Aristoteleis qualitatibus. *Olfactus.*

XII. Gustus, ad sapes explorandos natura compositus, iis nerveis papillulis affixus est, quae sub extrema linguae tunica delitescunt, ad linguae fere superficiem appellunt, alisque etiam oris partibus, illarum instar papillofis. Hae quum in apice, planitie, & lateribus linguae uberiores sint, viget inibi gustus citior, & acutior; indeque fit linguae cuspide sapes explorari. Visne sapes ad palatum effectos Recentiorum? Sales ex eoque sulphure, & mercurio, quibus illi aculeati, pungentes, duri fiant, vel contra molles, flexiles, retusi, atque ita variè papillulas afficiant, ac titillent. Nobis vero licet sales apprimè sapiant, non id praestant figuris illis plerumque ementitis, sed insita qualitate. *Gustus.*

XIII. Tactus, sensuum diffusissimus, quo calida, frigida, dura, solida, humida, sicca, lenia, aspera idque *Tactus.*

que genus alia affecta corpora experimur, residet non in carne, sed in nerveis fibrillis, ad cutem promotis, & in cuticulam tandem desinentibus. Sensus iste, licet in plerisque obtusus, in nonnullis tamen caecis hominibus exquisitissimus adeo deprehensus est, ut illius ope, ea ediderint artis miracula, quae vel peritissimos in admirationem traxere. Haec pluraque alia cognitu dignissima praeterire cogimur angustiis positionum, ast in concione illarum cupidis minimè invidebimus.

Intellectus

XIV. Ventum ad incorporeas animi facultates intellectum scilicet, ac voluntatem, quarum illa versatur in inquisitione veri, ad quam stimulis ingenitis incitatur omnes. Intellectus nedum alia a se, sed sua ipse arcana rimatur. Unde cognitionum inexhaustus fons. Angustiis tamen sensuum conclusus ille, vividiores corporearum rerum cognitiones adsequitur, spiritualium vero parùm nitidas. Ast rerum sensibilibus simulacra in phantasia genita intellectum ad sui cognitionem minimè pertraheret, nisi irradiata spiritali quodam fulgore, qui intellectus agens a nostris appellatur. Itaque origo cognitionum a sensibus repetenda est.

Modus cognitionis humanae.

Nos ita telam ardimur. Primùm phantasia excitata sensibus, ideam sibi parit corpoream, quam cognitio sequatur eiusdem indolis. Deinde intellectus ille actor, phantasmate excitatus, ideam quamdam spiritalem veluti excudit. Tum intelligentia, sive mens instructa specie, aut impressa idea progignit intellectionem, verbum mentis, speciemve expressam. Haec saepè universalis, saepè singularis esse solet, nunquam tamen est, quin phantasma sit phantasiae praesens.

Voluntas.

XV. Altera facultas animi voluntas est, qua vel bonum appetimus, vel malum averfamur, intellectu praeferente facem. Nihil omnino est in naturis rerum, quod uti bonum nequeat ab intellectu voluntati pro-

po-

poni, unde amplissimum confurgit illius facultatis obiectum. Ea tamen, quanta est, intellectui subiacet, primasque defert. Utraque facultas suis pollet operationibus, quas explicare aggressi Recentiores, spirituales nescio quas modificationes crepant, quibus nullo effe denuò superaddito, perficiantur, si Diis placet, facultates illae. Nos avitam retinemus Scholae doctrinam, quae operationes illas asserit entitates nativis principiis advenientes. Est cur improbemus etiam probatum Recentioribus systema habituum supernaturalium, Gratiae praesertim, in quo ad Ecclesiasticas definitiones exigendo praeclaros quidem ingenii nervos exeruit eruditus Saguens, sed credimus laterem lavisse. Tandem Philosophiae cupidi saniori Theologiae consentientis opinamur, habitus rationalis animae eidem adferre novum esse, atque intrinsecùs inhaerere.

Actus, & habitus intellectus, ac voluntatis.

METAPHYSICA.

I. **L**ustratis primis Philosophiae partibus, nobiliorem adgredimur, nempe Metaphysicam, cui duplex pars, quarum altera ens in universum supra materiam positum investigat, id est sola mente perceptum. Haec Ontologia dicitur, estque humanae scientiae culmen, & apex. A cuius studio itantùm abstinuere, qui vel naturae vitio, vel ingenii hebetudine, vel laboris detrectatione exofas habuerunt optimas Artes, quibus iure suo adnumeranda est Ontologia. Innititur haec variis, stabilibusque principiis, inter quae primum putamus complexum illud: *Impossibile est, idem simul esse, & non esse*, quod contradictionis dici solet. Ad eandem rimari attinet principia

Ontologia.

Principia cognitionis & entis in universum.

G

en-

entis latissimè accepti, nimirum actum, & potentiam, de quibus rogati bene multa.

Notio essentiae.

II. In ente generatim accepto prima sese offert essentia, qua illud intrinsecus constituitur, & a non ente distinguitur. Illa dum existit, mutationi obnoxia patet, ut intelligibilem tamen immutabilem, & necessariam tuemur contra Poiretum, & Cartesium.

Existentia

III. Essentiae rerum in lucem profilire nequeunt, non accepta existentia, quam ut novam perfectionem essentiae advenire, docet perpetuò D. Thomas, cui in Schola libenter assurgimus. Verum illis ante existentiam opus est alterius perfectionis, qua sui iuris effectae, in se ipsis consistunt, aliique non egeant neque ad existendum, neque ad operandum. Inde genuinus apparet subsistentiae character. Dein spectanda venit potentia illa quodlibetica, seu obedientialis, quam creaturis causis asserimus, ut a Deo intrinsecus roboratae, insolitos, atque extra naturae vires positos edant effectus. Hinc refellendi qui potentiam illam a naturali indistinctam credunt, paremque effectis quibusque producendis absque additione virtutis internae.

Potentia quodlibetica.

Attributa entis.

IV. Generales entis affectiones properanter lustremus. Unitas, cuius notionem dabimus, triplex occurrit, generica, specifica, individualis. Circa istam habeto capitale nostratum dogma. Materia quantitate affecta in causa est, ut substantiae intra eandem speciem, solo numero differant, ac multiplicentur. Ad accidentia quod attinet habenda est ratio naturarum quibus insunt, itemque actionum, quibus efficiuntur, durationis, caet. Huc pertinet distinctio, cuius varia genera designabimus, quaeque adducta ad praedicata metaphysica rerum aeternas illas, acresque concertationes creavit, in quibus non semel in Schola spiculis saevitum. Praestat rem paucis transfigere. Inter illa praedi-

*Distinctio-
num gene-
ra.*

dicata quo pacto adparent animo, non Scotianam, vel quam aiunt *formalem ex natura rei*, non virtuale illam plus aequo maiorem distinctionem probamus, sed quam mens pro imbecillitate obiecta praescindens, ipsis non temerè affingit. De veritate, bonitate quae temperatum Philosophum decent disputabimus.

V. Altera Metaphysicae pars Pneumatologia, in spiritibus naturae lumine cognoscendis tota versatur, quos inter principem locum sibi iure suo vindicat Deus. Huius planissimam existentiam adversus eos qui se iactant *spiritus fortes* aeneis illis argumentis commonstrabimus, quibus nefaria illa capita, ex omni infaniae genere, ex omni immanitate concreta, atque conflata, iam pridem in pulverem contrivit Angelicus. Est autem Deus ille omni ex parte beatus omni genere ornamentorum, inter quae vividius emicat ratio Supremi Conditoris, qua nullius opis indigus e nihilo cuncta creavit, etiam materiam primam. Haec adeo singularis est Numinis sui dos, ut nulli creaturarum tribui quocumque pacto possit.

VI. Angeli, quos *mundissima Divinitatis specula* meritò appellat Dionysius, substantiae sunt spirituales, absolutae, nullique destinatae corpori. De his pauca novit ratio, uberiora Fides suppeditat Theologis. Extare nobilissimos hos spiritus, non uno argumento suadebimus. An Ethnicis cogniti sint nominibus Geniorum, Larvarum, Lemurum, caet. lis est eruditarum frontium, a qua abstinemus modò, tametsi inficiamur, Virunculos, sive Lemures, qui domos cursitare, mira, versatilique specie, Pygmaeorum praefertim, sese spectandos exhibere, feruntur, vel bonis, vel nequam Angelis esse adnumerandos. Quin de illorum existentia impensè addubitamur. Nam quae de Genio Socratis Veteres litteris consignarunt, ea nobis

Pneumatologia.

*Existentia
supremi
Numinis.*

Angeli.

*Cognitio
Angelorum*

*De Ange-
lorum in
res corpo-
reas pote-
state.*

*Anima se-
parata a
corpore.*

maxima ex parte AEsopum olent. Quoad reliqua, iis adhaeremus, qui Socratis Genium Philosophi ingenium fuisse, putant, rerum usu, ac prudentia perfectissimum. Donantur Angeli a Deo speciebus infusis, quibus clarissima fit naturalium rerum ab eisdem parta cognitio. Nulla eis ratiocinatio est. Praesunt corporibus cunctis, atque nonnullis ex aëre potissimum ab eisdem mirè conflatis, assumptisque, mortalibus se conspiciendos praebent. Invaluit apud ignaram plebeculam, posse Doemones nativis viribus, mutata corporum structura, eisdem, humanis etiam, novas formas adiacere. Abnormis haec opinatio habenda est velut Paganicae Theologiae ramusculus, non amputandus tantum, sed radicitus etiam evellendus. Neque iccirco Angelis potestatem negamus, corpora in dissita loca transferendi, tametsi fatemur, plerasque Magarum, Sagarumque transmigrations vel splendidissima sensuum ludibria esse, vel insanarum somnia foeminarum.

VII. Quoniam vero anima corpori superstes est, iterum novo aspectu Metaphysicis obversatur. Qua in parte itum etiam a veteribus in aperta deliria. Qui animos e divinitate decerptos docuere, hi Metempsychosim consecutione doctrinae retinebant. Stoici post mortem animos in astra vocabant, velut scintillas in maiorem ignem. Peripatetici, credimus, restituebant aetheri, quod ab aethere mutuum accepissent. Sed haec ridenda potius sunt, quam feriis argumentis refutanda. Igitur animus, e corpore avulsus, verum intellectum, veramque voluntatem retinet, sed manet tantum radix facultatum sentientis, & vegetantis. Secum etiam in aliam vitam deffert comparatos habitus, & ideas cognitionum in hac luce elicitarum. Praeter has species aliae a Deo animis infunduntur, quibus cum per-

fi.

ficiantur illae, tum distinctius repraesentent obiecta. Nihil heic de sublimi illa cognitione, quae piorum animis, auspiciato hinc immigrantibus, aeternum affulgebit in Divorum Patria. Quem diem si viderimus! faxit Deus.

ETHICA.

I. **L**ucida fax est homini ad virtutem, & felicitatem pergenti Ethica, seu Philosophia Moralis, quam sine phaleris, ac lenociniis vocamus Artem, dirigendis moribus institutam, secundum Divinam voluntatem ab ipso Deo humano generi manifestatam per rectam rationem ad fruendum Summo Bono. Unde liquidò adparet, mores hominum, ratione ac iudicio tractabiles, materiam esse praeclarae huius artis, cui velut forma accedit eorumdem directio, innixa practicis illis, verissimisque principiis: *Summum bonum amato: Te ipsum conservato: Temperanter, & iustè vivito, caet.* Hanc qui inter veras scientias, easdemque practicas non cooptarit, nae irridendus est, & contemnendus. Verè a prudentia differt. Illius studio legimus veteres mirificè captos, quorum si vestigia presissent Maiores nostri, non doluiffemus, Optimam Artem tamdiu in Scholis iacuisse neglectam. Hauritur ex principiis naturae, & ex scriptis Philosophorum, illorum maximè, qui e Zenonis porticu, Scholisque graecis ad porticum Salomonis, & Conventus Christianos transiere. Puriores vero illius latices manant ex Libris Proverbiorum, Ecclesiastes, Sapientiae, & Ecclesiastici. De idoneo eiusdem Auditore praeclara monuit Aristoteles, nisi quod Iuvenes ab hac

*Natura
Ethicae.*

*Eiusdem
materia.*

*Ethicae
praestantia*

*Fontes Phi
losophiae
moralis.*

hac disciplina arcendos putat. Age vero illam auspicemur a Summo Bono, sive actionum nostrarum fine ultimo, *qui si ignoretur, ait Tullius, vivendi rationem ignorari, necesse est.*

*Notio finis
ultimi.*

II. Admittamus, oportet, aliquem totius humanae vitae finem ultimum. Quo nomine illum significamus, quem propter se cupimus, reliqua omnia propter ipsum. Indeque perspicuè constat, fieri non posse, ut homo duplicem illius generis finem sibi in operatione praestituat. De finibus bonorum, & malorum statuimus, utrosque ad felicitatem ferri naturae impetu, dispari tamen via. Mali quippe, effreni proclivitate arrepti, in privata commoda ruunt ultra rationis metam, ac pro veris umbratica bona sectantur. Boni ex adversò felicitatem quaerunt, exactam ad rationis normam, & in iis rebus in queis certissimè reperitur.

*Notio summi
boni.*

III. Quodnam autem bonum illud sit ex appetendis summum, quò sunt omnia benè vivendi, rectèque faciendi consilia referenda, haud quaquam noverunt profani veteres Philosophi, quorum vita multis coinquinata vitiis, quorum mentes infirmae, ac coelesti doctrina destitutae. Singulorum deliria persequi, hominis esset intemperanter abutentis, & otio, & litteris. Eas tantum impetimus, quae altiores egere radices, omniumque primam Aristippi, & Cyrenaicorum voluptariam scientiam. Hi cum aliis Epicuri de grege porcis corporeas voluptates putabant summum bonum, digni propterea qui ad pecudes ablegantur. Hac super re nec grave nobis erit, nec difficile, contra quam sensit Tullius, causam ostendere, cur voluptates sensiles nos specie prima acerrimè commoveant, atque ab iis celerrimè fastidio quodam, & satietate abalienemur. Optima insuper valetudo, elegantia, pulchritudo, venustas, aliaeque corporis dotes alienae prorsus

sus sunt a natura, & praestantia summi boni.

IV. Eruntne istud fortasse divitiae, fama, gloria, honores, dignitatum culmina, quibus inhiamus, in quae infano quodam animi tumultu connitimur, odimus vero eadem possessa? Nihil videlicet est eorum. An temporalis vita? Magnum quidem & animi, & corporis bonum est, sed fugax, & caducum. Illud in scientia animi frustra omnino quaeras cum Herillo, Zenonis Auditore. Saniores Epicuri discipuli indolentiam nescio quam, & tranquillitatem animi beatitatem existimant, cuius in hac vita assequendae spes omnino nulla est. Verbis praeterea ludunt. His miseres Elpistici, ita adpellati, quod summum hominis bonum in spe locarent. Quid igitur? Eritne optimum bonorum virtutem exercere? Speciosa haec fuit Zenonis opinio, probataque viris clarissimis, sed quae media cum fine imperite confundit. An secundum naturam vivere? Sententia praecedenti finitima, sub qua veremur etiam ne turpis Naturalistarum error delitescat.

V. Ubinam ergo bonum? Surrigenda est altius cogitatio ad sublime illud redansque, Deum scilicet O. M. ex quo bona omnia uberrime manant, ac derivantur. Hic unus largiri nobis potest beatitatem omnibus numeris absolutam, quam tamen, etiamsi naturalem, adipisci nequimus dum mortalem agamus vitam, sed quum corpore soluti in aliam advolemus. Ast nemini iccirco dubitare licet, quin nos, dum in vivis sumus, valeamus in perfecta beatitate potiri, in qua comparanda studia omnia, diligentiam, operam locemus oportet. Neque id putamus difficillimum, quum nemo sit rationis compos, cui non praesto adsint subsidia bene multa, quibus mortalis vitae cursum, quantum nostra conditio finit, felicissime peragat. Unde in culpa hominis est, si veris animi miseriis torqueatur. Ve-

rùm

*Felicitas
naturalis.*

rùm & hanc inchoatam felicitatem, quae futurae praes-
libatio est, incassum extra Deum in rebus humanis
quaereretur, ni velimus ad perditissimos Epicureos
declinare, qui, nisi impiè sublato Deo, negabant, iu-
cundè, atque feliciter vitam trudi posse. Itaque nan-
ciscimur illam, dum Deo uti suavissimo Patri, Opti-
moque Legum Conditori placidè adhaeremus cogni-
tione, eaque non subtili, & arguta, sed simplici, ru-
dioribusque pervia, qua de Deo rectè sentiamus, ac
praesertim de singulari illius in homines beneficentia.
Cui accedat oportet, stabilis, & alacer voluntatis affe-
ctus, quo passionum impetus cogamus ad rationis li-
bellam, quo nihil turpe, nihil inordinatum, sed ubi-
que suavissimum honestatis splendorem respiremus.
Haec de naturali felicitate adserenda duximus, cuius
notionem si exilius ad calculos cum Scholasticis revo-
care iuverit, incunctanter negamus, sitam in actioni-
bus mentis, & voluntatis, quippe quae unica continea-
tur operatione, quo in munere primas obtinet intelle-
ctus. Consistit ergo in contemplatione Dei, quantum
ferant naturae vires, praestantissima.

*Actus mo-
rales.*

*Notio vo-
luntarii, il-
liusque cor-
ruptrices
causae.*

VI. His praeiactis indicandi gradus, per quos ad
concupitam felicitatem ascendamus. Sunt hi volunta-
tis actus, exacti ad rationis amussim. Atque ut de illis
quaedam in universum statuamus, retinenda est fre-
quens illa apud Scholasticos notio voluntarii: *Cuius
principium est intraneum cum cognitione finis.* Non
unus voluntarii hostis, qui eidem exitium creet. Si ac-
tus ineluctabili vi a nobis extorqueatur, de illius vo-
luntario actum est. Unde evertitur violentia, quam D.
Thomas *compellentem* vocat. Ignorantia quoque illi
inimica, sed non omnis, de quo enucleatius in pugna.
Metus ille, quo viri strenui, sive constantes percellun-
tur, imminuit quidem voluntarium, sed non funditùs
per-

perimit. Concupiscentia exardescens dum stimulis appetitum in voluptates incitat; etiamsi victrix, actionem non reddit involuntariam. De multiplici rei huius divisione in loco agonali. Heic vero indictam nolumus actuum illorum accuratam seriem, quibus homo sciens, prudens moralis operis oeconomiam exequitur. Duodecim numerant Nostrates in triplicem causam reductos. Illorum ducit agmen simplex apprehensio boni quae unà cum simplici illius amore, iudicio, & intentione versantur circa finem. Ad media executioni mandanda referuntur consilium, consensus, iudicium discernens, & electio. Tùm imperium, activus usus, denique passivus vergunt in finis possessionem, cunctorumque apex habetur fruitio. In his sigillatim explanandis, infibulandisque orationis filum latissimè ducunt Auctores nostri, sed mittimus hoc saxum in arena volvendum.

VII. Modò expedire oportet, qua ratione humani actus *morales* constituentur. Persuasum est Philosophis quibusdam nihil interesse discriminis libertatem inter & esse morale. Sed valde eos fallit opinio. Sunt qui actum moralem fieri, arbitremur, per externam denominationem. Sunt etiam, quibus arriserit illum appellare enticulum rationis. Sed neutri perspectum, cognitumque habent esse morale. Rectius illud appellat D. Thomas Ordinem ratione institutum in actibus liberis. Apertius: relatio est de genere illo transcendentali, qua voluntatis actus in obiecta tendunt sive consona, sive dissona regulis morum. Si obiecta omni ex parte indifferentia appareant, eodem pacto illorum actus nobis obversabuntur. Ea tamen est hominum dignitas, ut quoties, ratione animadvertente, se ad opus accingunt, iubeantur honestatem amplecti; quod si fecerint, laudi ducetur, sin vero turpitudini. Hinc nulla homi-

H

nis

nis deliberata actio vel rectitudinis, vel pravitatis omnino expers.

Notio boni, & mali.

VIII. Ut vero notionem boni, & mali, iusti, & iniusti acrius rimemur, placet ad fontem digitum intendere. Est autem fons honesti, & boni, seu princeps morum regula non hominum ingenio excogitata, non scitum aliquod populorum, sed mens omnia ratione aut cogentis, aut vetantis Dei. Apertius: Lex AETERNA. Quidquid huic consonat, rectum, honestumque, quidquid adversatur, iniquum, pravumque est. Unde primam iusti, & iniusti rationem, aut normam ab hominum iudiciis, privatisque commodis pendentem arbitrari, opinio est devovenda diris, qua nulla pestilentior, nulla societati civili perniciosior, nulla ad homines armandos accommodatior. Sed praeter illam proxima alia regendis moribus lex indita est homini, nempe Conscientia, de cuius notione, aliisque legum partitionibus differemus in pulvere.

Affectiones animi.

IX. Nunc res ipsa postulare visa est, ut animi affectiones discutiamus, quo in munere Stoici ex veteribus acutissimè versati sunt, auctore Tullio, ex recentioribus egregiè prae caeteris adlaborarunt Emmanuel Martinus, & Gregorius Maianus Viri ad litterarum, ad Hispanici nominis gloriam nati, de quibus posteritas nunquam satis amplè sibi praedicasse videbitur. Utrorumque fluentis hortulum rigabimus, ac praefere facem D. Thoma, cum eo Passionem in universum dicimus: *Motum appetitivae virtutis sensibilis ex imaginatione boni, vel mali cum mutatione corporea.*

Natura passionis in universum.

Quae accurata passionis notio quantum caeteris antecellat, illius explicatione patebit. Solemne est Scholasticis, appetitum partiri in concupiscibilem, & irascibilem, quorum ille bonum nudè respiciat, alter difficultatibus circumventum. Primus alit amorem, odium,

de-

desiderium, fugam, dolorem, gaudium; secus spem, desperationem, audaciam, metum, atque iram. Celebris illa, acrisque Peripateticos inter & Stoicos ventilata quaestio de utilitate, pravitateve affectuum, puta puta fuit logomachia, quam componimus in hunc modum. Affectus, quos non regit rationis virgula, noxii, quos vero compescat ratio, honesti sunt, atque utilissimi. Ii tamen affectus dum voluntati incitamento sunt, eamque stimulis confodiunt ad honestum quodvis opus, huius laudi, honestatique detrahunt, secus si praelucens ratio, ac voluntas in honestatem alioquin satis devexa, passiones excitarint, quarum igniculis ardor, ac vigor instilletur operi. Haec de affectionibus generatim. Reliquum est, ut singularum naturam introspiciamus.

X. Ab amore affectionum principe auspiciari, oportet. Placuit Platoni illum adpellare *desiderium pulchri*. Sed perperam, nimisque angustè. Aptius iudicio nostro eundem vocat D. Thomas *complacentiam boni*. Quàm multa quàm paucis heic complexus sit Aquinas, rogati adperiemus. Latent sub amore dilectio, benevolentia, concupiscentia, pietas, devotio, charitas, quae ut inter se differant, commodius in palaestra. Potentiores amoris causae videntur bonitas, & similitudo. Effectus penè innumeri, inter praecipuos recensentur a D. Thoma Unio, Adhaesio, Ecstasis, Zelus, amantis Laesio, universalis influxus in actiones illius, Liquefactio, Fruitio, Languor, & Fervor. Amor praeterea fovet odium, affectionem teterrimam. Haec quàm uberem suppeditare possint dicendi copiam; agnoscat qui cupidum eorum, patientemque animum in certamen attulerit.

XI. Desiderium affectio est, qua prosequimur bonum absens. Aliis audit cupiditas, concupiscentia, li-

Amor.

*Amoris
causae, &
effectus.*

*Deside-
rium, il-
liusque spe-
cies.*

bido, quae quidem inter se discrepant. Medium viget desiderium amorem inter & odium, illiusque innumera propemodum genera reperire est. Clauduntur omnia sub naturali, & innaturali. Illud expletur facillimè, alterum, Danaidum instar dolii, nunquam exhauritur. Causam tradidit D. Thomas, eamque Angelico ingenio dignam. Quaesitus aperiam. Desiderium parit amor indigus, illudque velut istius comes ingenerat unionem, & ectasim. Creat insuper taedium, sollicitudines erga rem concupitam molestiarum plenissimas. Inde suspiria, retenti spiritus quasi eructationes, assiduique in rem vetitam nisus. Eidem operis arduitas, lausque exoritura non rarò vires adiiciunt. Rei vero facilitate enervatur, ac frangitur. De his etiam invitati e suggestu latè differemus, itemque de fuga, quae iuxta desiderium posita, praeclarè elucescit.

*Effectus
desiderii.*

Delectatio

*Delectatio
num gene-
ra.*

XII. Proximè his adiacent Delectatio, & Dolor passiones momenti maximi, aliarumque meta. Oritur prima ex possessione boni, estque velut pax animi tranquilla. Delectationes quaedam spirituales sunt, aliae sensibiles. Primae ut puriores, ita excellentiores; caeterae tametsi minus nobiles, altius penetrant animum, ardentiusque expetuntur. Cur ita? audies, si volupe sit rogare. Delectatio insuper alia concipitur suasu rationis; a natura alia proficiscitur, rationis expers. Delectatio, quae iucunda oris festivitate se prodit, hilaritas est, quae animum effundit, laetitia. Hac enim spiritus, quos opinio boni excitarat, rationisque imperium intra gaudii septa retinuerat, liberius evagantur. Eadem si nimia, diuturna sit, forasque erumpat, vitae detrimentum, & exitium quandoque affert. Affectio tandem, qua animus bono tactus ad remissionem inclinatur, oblectatio dicitur; qua immoderatè effertur, ac gestit, exultatio; qua lasciviùs in risum profusorem erum-

erumpit, cachinnatio; si ob alterius incommoda, malevolentia est. Huc accedit alacritas, quae voluptas est ad promptè agendum impellens. Delectationem instillant opus non arduum, ac molestum, rerum varietas, vicissitudo, spes futuri boni; memoria praeteriti, non rarò lacrymae ubertim effusae, dolor, luctus, etiamque veritatis, ac Philosophiae mater admiratio. Verùm haec, occasione data, copiosius, accuratiusque expendemus.

*Delectationum
causae*

XIII. Tristitia est animi aegritudo ex opinione praesentis mali. Illa si excruciat, animumque penetrat, dolor est, qui latissimè excurrit per universas animi commotiones. Nam dolor ex interitu parentum luctus est; ex alterius rebus secundis invidentia; ex miseria alterius iniuria laborantis misericordia; ex alieno bono, quod ipse non habeas, emulatio; quòd eo alius etiam potiatur obtrectatio; ex re vel facta, vel praetermissa poenitentia; ex diffidentia rerum meliorum desperatio. Idem quosdam veluti gradus habet, quibus aegritudinem acerbatur, atque exasperat. Nam dolor si animum tantùm deiicit, tristitia dicitur; si premit, ac veluti suffocat, angor; si diuturnus est, maeror; si corpus etiam vexat, afflictatio; si laboriosus est, aerumna; si in una aliqua re permanet, molestia; si cogitatione vexat, sollicitudo; si vehementer vexat, cruciatus; si in eiulatus erumpit, lamentatio; si opem implorat, quiritatio. Levandae tristitiae, dolorique leniendo aptiora remedia sunt quaesita delectatio, sapientum consuetudo, amici, litterae, caet. his autem validiora interdum sunt quae natura suppeditat, ut suspiria, gemitus, lamenta, fletus, remedia corporis, inter quae princeps somnus. Haec prothesium modulo de his affectionibus innuisse, sufficiat, quas boni, aut mali praesentis opinio creat, quae-

*Tristitia,
illiusque
genera.*

*Remedia
tristitiae.*

quaeque longiori oratione a nobis sciscitatis illustrantur.

Spes. XIV. Modò affectiones partis irascibilis adire, iuvat, quae veluti conatus sunt, quibus erigitur animus ad malum fugandum, superandumque, idque ex amore futuri boni. Prima spes est, qua appetitus fertur in bonum arduum, sed adeptu possibile. Haec difficultates, quae bonum circumstant, retunduntque appetitus aciem, debellat, ac prosternit. *Spei causa.* Causae: facultates, vires, incalescens cor, res crebrò, & auspiciatò tentata, averfa a periculis mens, inconsideratio, caet. *Desperatio* Desperatio, affectionum omnium teterrima, oritur, dum laboribus, ac difficultatibus, quibus obfidetur bonum, fractus, obrutusque animus ab illius prosecutione recedit. *Audacia.* Audacia passio est qua appetitus insurgit in malum terrorem incutiens. Spe fovetur, aliisque causis a nobis indigitandis. Verùm germanae *Audaciae causa.* Christianaeque audaciae nobilior existit causa, confidentia Divinae opis, quàm nos exinè postulemus, oportet. Audacia primo discriminis obtutu calorem, spiritusque ad cor ceu ad arcem revocat, mox validiùs erupturos. Inde audacibus inter ineundum pericula tremor. De his verò non pigebit fusiùs disputare.

Metus, eiusque spes. XV. Metus demissio est animi propter expectationem futuri boni. Si sit ob futuram poenam, timor est. Metus variarum animi perturbationum radix est, & scaturigo, quibus a labore, a gloriae, virtutisque tramite deterremur. Nam pigritia ab honesto labore nos avocat, desidia ab officiosa corporis functione, ignavia a praeclarè gestorum gloria, inertia ab apiscendis artibus. Segnities, & socordia naturae vitia sunt, non aegritudines. Sub metum centurianda etiam est verecundia, virtutum omnium custos integerrima, quae metus est incurrendi eorum censuram, qui nobis

vel

vel aetatis, vel officii, vel dignitatis munere antecel-
 lunt. Id a pudore differt verecundia, quod pudor est
 admitti flagitii, verecundia reiecti. Unde pudor est
 metus ignominiae. Hunc rubor consequitur. In metu
 animi virtus introrsum fugiens, secum trahit spiritus,
 sanguinem, ac destituitur rubore cutis. Inde pallor;
 dein torpentibus retracto calore nervis, vacillat cor-
 pus, ac fluctuat, unde tremor. Tum spiritibus cutis
 destituta subfidet, nisi ubi pili radices agunt, atque
 ita nascitur asperitas, quam dixere horrorem. In pu-
 dore sanguis vultum occupat, cui natura quasi vela-
 men obtendit, sub quo turpitudinis auctor delitescat.
 Accuratiùs in pugna huius ruboris causam detegemus.
 Ad haec metus ex incerta damni vel inferendi, vel
 illati repraesentatione suspicionem creat. A suspitione
 proclivis ad diffidentiam transitus. Est autem haec me-
 tus cum imbecilla fiducia. Pavor gravior est pertur-
 batio, menti concussum, & pulsationem inferens. For-
 mido aegritudo est terrori perquam affinis. Oritur ex
 inopinatae rei visione, quum nimirum vel deformis,
 vel tetrae alicuius speciei insolito obiectu percutimur,
 a *formis*, quo nomine intelligimus spectra, larvas,
 imagines, simulacra, nocturna obversacula, busto-
 rum formidamina, inferorum umbras, & alia id ge-
 nus terriculamenta. Sequitur conturbatio, qua adeo
 prosternuntur mentis nostrae facultates, & copiae, ut
 rationis inops inconsulta vagetur, ac fluctuet, unde
 excutit cogitata. Consternatio id differt a trepidatio-
 ne, quod haec corpus tantum concutit, ac velut arie-
 tat, illa verò deiicit, deturbat, labefactat. Sed his,
 imò omnibus immitior exanimatio est, ad quam reli-
 quae velut gradus ad perniciem habentur. Est autem
 illa metus cum animi deliquio. Ea siquidem amittitur
 animi vis, qua intercepta, ac velut extincta, ruit cor-
 pus.

pus. Hae ferè sunt perturbationes , quibus e metu rerum humanarum obortis , aegrescitque animus. Superest Religio , qua metu tangimur rerum divinarum, quaeque si inanis est, qualis stoica, superstitio audit. Concipitur quum Dei indignatio timetur ob opus vel peractum , vel praetermissum neque ab illo iussum, neque prohibitum. Haecenus turbidos animi motus exposuimus , quos metus procreat , naturae quidem infensos , atque exitiales. Iccirco pro virili conandum ne metui facilis pateat aditus. Sed properemus ad metam.

Ira.

XVI. Ira a Gregorio Nisseno *armigera concupiscentiae* dicta. Ciceroni est *inimicitia, ulciscendi tempus observans* Alii non unicam passionem , sed multarum plexum arbitrantur. Aristoteles eam enucleatius dixit *appetitum ultionis apertae cum fervore sanguinis circa cor*. Non una causa irae , sed princeps est parvipensio , cuius species extant ludibrium , incommodum , contumelia , despectus , quae ut parvipensionem augent , ita exacuunt iram. Huius varii sunt effectus, nam ea iucunditatem parit ob spem vindictae, excandescentiam quoque irae irritamentum , mentis caecitatem , taciturnitatem , caet. Haecenus animi affectiones per summa, quod aiunt , capita attigimus, nam & scripti genus rem fusiori calamo persequi, non patitur , nobisque putidum visum est , Lectorem ad molestiae plus devorandum adigere. Reliquum erat ut ab eruditis quibusdam signa , & characteres morum, atque affectum heic expiscaremur, sed cum fallacia, incertissima sint tantum non omnia ab eisdem commemorata , satius ea, putavimus, silentio premere, ne cui ex nostris occasio pateat vel de honestissimorum virorum moribus temerè coniectandi. Quae igitur pauca supersunt appingamus properè.

Causae irae.

Effectus irae.

Vir.

XVII. Virtutis, qua nihil mortalium cognitione dignius, nihil in vita optabilius, naturam non una definitione expressit Aristoteles. Modò illam nominat *Ultimum potentiae, modò dispositionem perfecti ad optimum, modò habitum rectum faciens & operantem, & opus*, interdum etiam *habitum eligendae mediocritatis, huiusque ex iudicio prudentis viri definiendae*. Singulas explanabimus, non praetermissa ea quam ex Augustino deprompsit Schola. Ea est cuiusque virtutis indoles, ut medium semper ambiat, a qua si semel deflexerit, actum est de natura virtutis. Adeo etiam sibi cognita est rectitudo ingeneranda moribus, ut nullus in eam irrepere valeat abusus. Indidit mortalibus prudens natura quaedam virtutum femina, quae informatos habitus non erumpunt, donec iteratis actibus tenaci impressione figantur. Id quonam pacto eveniat, aperiemus. Cum virtus omnis morum reatrix habeatur, expultrixque vitiorum, ibi, unde eradicanda, evellendaque vitia sunt, locanda est, atque figenda. Triplex igitur virtuti sedes, intellectus, ut aiunt, practicus, appetitus rationalis, & sentiens, in quem cum rationis fulgor, tum libertas (sine queis virtus inane nomen) ab illis velut a fonte manant.

*Subiectum
virtutis.*

XVIII. Ad virtutis divisionem quod attinet, nihil est cur a priscis sapientibus recedamus, qui virtutes quatuor praecipuas commemorarunt velut totidem cardines, quibus honesta vita versatur, Prudentiam nempe, Iustitiam, Fortitudinem, Temperantiam. Ad has tanquam ad capita numerosam virtutum sobolem retulit D. Thomas, qui cunctis in eo tractando argumento palmam praeripuit iudicio peritorum. Nos ergo qui summum in tanto Doctore firmamentum, summum in eius intelligentia ornamentum putamus,

*Divisio vir-
tutis.*

I

id

id contendimus omni studio, ut doctrinam ab illo copiosè traditam, quoad Philosophicis licet, delibaremus. Igitur praeter unam, aut alteram vindicandam thesim in selectioribus quae mox subiicimus exponendis, amota omni altercandi libidine, periclitabimur, nihil curantes rabulas illos philosophatores, qui Ethicam Eristicam faciunt artem, vellentque nos perpetuis, & importunissimis implicatos litibus. Opus urgeamus.

Prudentia

XIX. Prudentia lux agendorum, caeterarumque virtutum princeps norma a Tullio dicta est *rerum expetendarum scientia*. Aptius eam dixit Aristoteles *rectam agendorum rationem*. Plura circa haec admo-
Pruden- *tiae partes* *stat* partibus quibusdam integrantibus, quas octo putat S. Thomas, cuiusmodi sunt *Ratio, Intellectus, Circumspectio, Providentia, Docilitas, Cautio, Memoria, Sollertia, sive Eustochia*. Quàm divitem, quàm sui similem in his videre licet, ac mirari S. Thomae mentem! Egregiam illius doctrinam summatim cupienti dabimus. Prudentia altera monastica est, sive privata, altera moderatrix, qua regitur corpus politicum, seu ex plurium conventu constitutum. Dein in Oeconomicam scinditur, Militarem, Politicam, quarum ista in Monarchicam partitur, Aristocraticam, Democraticam, de quibus bene multa. Interveniunt praeterea nonnullis prudentiae actibus Eubulia, Synesis, Gnome, quarum leges, ac prudentiae utilitatem paucis adnotabimus.

Iustitia.

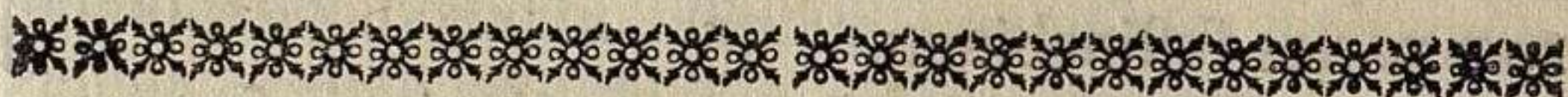
XX. Iustitia rerum publicarum custos, perpetuumque humanae societatis vinculum, habitus est, secundum quem aliquis constanti, & perpetua voluntate ius suum unicuique tribuit. Duplex illi pars, decli-
 na-

nare a malo, & facere bonum. Species triplex, Commutativa, Distributiva, Legalis. Haec ulterius patet in Iustitiam strictè sumptam, & Epikeiam, de quibus pollicemur, rogatos sermonem habituros. Heic vero aggredimur nobilissimam contentionem. Iudex ad allegata, quod aiunt, & probata sententiam iubetur exigere. Praeter haec Iustitiae adiungitur numerosus virtutum comitatus, nempe Religio, Observantia, Veracitas, Gratitude, Iustitia vindicativa, Liberalitas, Amicitia. Heic nomenclatores tantum agimus, studentes praescriptae brevitati, in agone Commentatorum partes sustinebimus.

XXI. Temperantia, humanae dignitatis supra peccudes vindex, scitè appellatur a Tullio *rationis in libidinem, atque alios non rectos impetus animi firma, & moderata dominatio*. Unde iure habetur noxiarum delectationum rigida propulsatrix. Verecundia, & honestas illius veluti integrantes partes numerantur: Species, Abstinencia, Sobrietas, Castitas, Pudicitia. Eisdem adiunguntur opem laturae Continentia, Mansuetudo, Modestia. Haec omnia quam prolixè tractari valeant, quisque in nobis poterit experiri.

XXII. Fortitudo Heroum propria dos, reique publicae munimentum, fusè ex Sphaero, & Chrysippo laudatur a Cicerone. Nobis est Constitutio stabilis iudicii in rebus, quae formidolosae videntur subeundis, & repellendis. Duplex huius virtutis actus aggredi, & sustinere. Primus splendidior, admirabiliorque videtur; alter vero ut difficilior, ita praestantior est. Fortitudini accedunt Magnanimitas, Magnificencia, Patientia, Perseverantia, quarum characteres, discrimina, atque cum aliis virtutibus concordiam adsignabimus. Mortem quemquam sibimet conciscere, immane facinus est, quod natura exhorret, quodque non

non fortitudini vertendum, sed vel ignaviae, vel furori. Nobis penè exciderat nobilissima quaestio. Scilicet virtutes quum adultae sunt, easque in animis radices agunt, ut ad prudentiam componant mores, nec turbidis cedant tentationum motibus, inseparabili vinculo nectuntur, secus dum tenerae sunt, vel infirmae. Ventum his ad positionum metam. Manum ergo de tabula. Siquid verò in eis peccatum fuit, ubi tu, Lector, notaveris censoria virgula, donabis eas postmodum vel Ferro, vel Vulcano.

Imprimantur.

Dr. D. Bernardus a Ciria, & Sola, Vic. Gen.

Vt. D. Raymundus Beltran, Pro-Rector.

Imprimatur.

Eulate, Reg.

Vt. Velasco, Cens. Reg.

